

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut ekonomických studií

Veronika Wolfová

Evropské sociální modely

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Veronika Wolfová**

Vedoucí práce: **PhDr. Martina Mysíková**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2011**

Hodnocení:

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 20.května 2011

Veronika Wolfová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Martině Mysíkové, za trpělivé vedení a cenné rady při psaní této práce.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá sociálními politikami napříč Evropou a modely, které je mezi systémy sociálního zabezpečení možné odhalit. Při hledání modelů se opírá o dřívější studie, které zkoumaly členské země Evropské unie před přijetím států východní Evropy roku 2004. Tato teorie je zde rozšířena o výzkum současné situace, kdy Evropská unie čítá 27 členů. S důrazem na sociální politiky jsou sociální modely zasazeny do kontextu strategií, které Evropská komise vydává jako podněty k sociálním reformám. Součástí této práce je také hodnocení sociálních modelů s ohledem na možnou konvergenci k evropskému sociálnímu modelu.

OBSAH

SEZNAM GRAFŮ.....	7
SEZNAM TABULEK.....	8
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	8
ÚVOD.....	9
1 SOCIÁLNÍ POLITIKY.....	12
1.1 SOUČASNOST VERSUS BUDOUCNOST.....	12
1.2 TYPY SOCIÁLNÍCH POLITIK.....	13
1.3 REDISTRIBUCE.....	13
2 ROZDĚLENÍ MODELŮ.....	15
2.1 ČTYŘI EVROPSKÉ SOCIÁLNÍ MODELY.....	15
2.2 SROVNÁNÍ NEJVĚTŠÍCH ROZDÍLŮ MEZI MODELY.....	18
3 EVROPSKÁ UNIE A JEJÍ SOUČASNÁ PERSPEKTIVA.....	21
3.1 PROSTOR PRO REFORMY.....	21
3.2 LISABONSKÁ STRATEGIE.....	22
3.2.1 HLAVNÍ BODY STRATEGIE.....	23
3.2.2 OBNOVENÍ LISABONSKÉ STRATEGIE.....	24
3.3 EVROPA 2020.....	26
3.3.1 HODNOCENÍ STRATEGIE EVROPA 2020.....	28
4 VÝCHODNÍ ROZŠÍŘENÍ.....	31
4.1 OBAVY, NÁKLADY A UŽITKY.....	32
4.2 VLIV VÝCHODNÍCH ROZŠÍŘENÍ NA VÝVOJ NOVĚ PŘÍCHOZÍCH EKONOMIK.....	34
4.3 VÝHODY A NEVÝHODY U SKUPIN OBYVATELSTVA.....	36
5 TYPOLOGIE STÁTŮ VÝCHODNÍ EVROPY.....	37
5.1 ALTERNATIVNÍ TYPOLOGIE STÁTŮ.....	37
5.2 SOCIÁLNÍ MODEL VÝCHODNÍ EVROPY.....	37
5.3 ROZDÍL MEZI EU15 A VÝCHODEM.....	42
6 KONVERGENCE POLITIK K EVROPSKÉMU SOCIÁLNÍMU MODELU.....	44
ZÁVĚR.....	50
POUŽITÉ ZDROJE.....	52

SEZNAM GRAFŮ

GRAF 1: VÝVOJ SLOŽENÍ OBYVATELSTVA V PRŮBĚHU SEDMDESÁTI LET.....	12
GRAF 2: ZAMĚSTNANOST MUŽŮ A ŽEN, SROVNÁNÍ SOCIÁLNÍCH MODELŮ (2009).....	16
GRAF 3: VYTVÁŘENÍ ROVNOSTI V RÁMCI SOCIÁLNÍCH MODELŮ, GINI KOEFICIENT (POLOVINA PRVNÍHO DESETILETÍ 21. STOLETÍ).....	16
GRAF 4: MÍRY NEZAMĚSTNANOSTI, SROVNÁNÍ SOCIÁLNÍCH MODELŮ (2000-2010).....	18
GRAF 5: VÝŠE SOCIÁLNÍCH VÝDAJŮ SOCIÁLNÍCH MODELŮ (2000-2008).....	19
GRAF 6: VÝDAJE NA EPL A UB (2007).....	20
GRAF 7: NEZAMĚSTNANOST, EU 15 (1999-2010).....	23
GRAF 8: POČET OBYVATEL PŘEDČASNĚ UKONČUJÍCÍCH ŠKOLNÍ DOCHÁZKU V % CELKOVÉ POPULACE (2005-2009).....	28
GRAF 9: MÍRA ZAMĚSTNANOSTI V EU (2000-2009).....	29
GRAF 10: POČET OSOB DOSAHUJÍCÍCH TERCIÁLNÍHO VZDĚLÁNÍ, % PODÍL NA POPULACI (2000-2009).....	30
GRAF 11: RŮST HDP ZEMÍ VÝCHODNÍHO ROZŠÍŘENÍ (2000-2012).....	35
GRAF 12: INFLACE ZEMÍ VÝCHODNÍHO ROZŠÍŘENÍ (2000-2010).....	35
GRAF 13: MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI ZEMÍ VÝCHODNÍHO ROZŠÍŘENÍ.....	36
GRAF 14: RŮST HDP PODLE TŘÍ TYPŮ SOCIÁLNÍCH MODELŮ POSTKOMUNISTICKÝCH ZEMÍ.....	39
GRAF 15: MÍRA INFLACE PODLE TŘÍ TYPŮ SOCIÁLNÍCH MODELŮ POSTKOMUNISTICKÝCH ZEMÍ.....	40
GRAF 16: VÝŠE VÝDAJŮ PODLE TŘÍ TYPŮ SOCIÁLNÍCH MODELŮ POSTKOMUNISTICKÝCH ZEMÍ.....	40
GRAF 17: NEZAMĚSTNANOST PODLE TŘÍ TYPŮ SOCIÁLNÍCH MODELŮ POSTKOMUNISTICKÝCH ZEMÍ.....	41
GRAF 18: INFLACE V PRŮBĚHU ROZŠÍŘENÍ (1998-2010).....	42
GRAF 19: RŮST HDP PŘI VÝCHODNÍCH ROZŠÍŘENÍCH (1998-2010).....	43
GRAF 20: VÝŠE SOCIÁLNÍCH VÝDAJŮ (EURA NA OBYVATELE), 2000-2008.....	45
GRAF 21: HRANICE CHUDOBY (% Z CELKOVÉ POPULACE), 2005-2009.....	46
GRAF 22: MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI, 2000-2010.....	47
GRAF 23: KONVERGENCE: TERCIÁLNÍ VZDĚLÁNÍ (% Z CELKOVÉ POPULACE), 2000-2009. .	48

SEZNAM TABULEK

TABULKA 1: ROZDĚLENÍ SOCIÁLNÍCH MODELŮ PODLE MÍRY EFEKTIVITY A VYTVÁŘENÉ ROVNOSTI.....	15
TABULKA 2: POČET OSOB ŽIJÍCÍCH V EU POD HRANICÍ CHUDOBY (2005-2009).....	29
TABULKA 3: ROZPTYLY VÝŠE SOCIÁLNÍCH VÝDAJŮ, EU27 (2000-2008).....	46
TABULKA 4: ROZPTYLY U HODNOT POČTU OSOB POD HRANICÍ CHUDOBY, EU27 A EU24 (2005-2009).....	47
TABULKA 5: ROZPTYLY HODNOT MĚR NEZAMĚŠTNANOSTÍ JEDNOTLIVÝCH ZEMÍ EU (2000-2010).....	48
TABULKA 6: ROZPTYLY HODNOT POČTU TERCIÁLNĚ VZDĚLANÝCH OSOB, EU27, % POPULACE (2000-2009).....	49

SEZNAM OBRÁZKŮ

OBRÁZEK 1: VÝCHODNÍ ROZŠÍŘENÍ.....	33
------------------------------------	----

ÚVOD

Současná situace evropských sociálních systémů je považována mnohými za neúnosnou, nebo alespoň vyžadující reformy. Jednotlivé sociální politiky se musí vyrovnat s rostoucí nezaměstnaností a nepříznivým trendem v rozdělení populace. Vývoj posledních deseti let závratně změnil obraz společnosti. Postup globalizace na různých úrovních napříč světem způsobil, že staré zaběhlé formy politiky již nemají takový dopad, jaký by se od nich očekával. S měnícím se sociálním prostředím se znovu formuluje i pojetí rodiny a společnosti. Čím dál častěji narážíme na trend nově (přeskupené) uskupené, či monoparentální rodiny. Podle L. Mlčocha se v moderní době vyvinul nový druh rodiny. Je to rodina financovaná, pro kterou jsou děti pouze další dlouhodobý statek, do kterého je možno vkládat svůj přebytečný příjem. Zároveň podle něj vyvstal v Evropě problém vzdělaných žen upřednostňujících svoji práci před potenciální rodinou (Mlčoch, 2009). S každou takovou ženou se tedy snižuje šance na vyrovnání stárnutí populace novými přírůstky. Snaha rodiny s menším počtem potomků vyrovnat počet dětí investicemi do jejich vzdělání se míjí s potřebou dodatečné pracovní síly, která by ulevila sociálnímu systému v podobě příspěvků na sociální pojištění (Mlčoch, 2009). Tím by vznikl prostor pro šetření státu jako přispěvovatele na sociální zabezpečení.

Současná legislativa není na takové změny připravena. Problémy ještě podrthávají nejvíce diskutovaný problém současné civilizace, kterým je stárnutí populace. Systémy sociální podpory v penzi, postavené na generační solidaritě, selhávají ve chvíli, kdy do ekonomiky přichází méně pracujících obyvatel, než by se čekalo. Jejich příspěvky na sociální pojištění pak těžko pokryjí částku, kterou stát musí vynaložit na důchody. Dalším aspektem selhávání systému sociální podpory je i klesající míra participace na trhu práce. To ještě prohlubuje krizi penzijního systému a posléze celého systému sociální podpory. Státy Evropy se v tuto chvíli nacházejí v milníku, kdy nutnost reformy sociálních systémů začíná být nepostradatelná. Politici se snaží přijít na způsob, jak ulevit státnímu rozpočtu a zároveň připravit půdu pro reformy pro uspokojivý stav udržitelný v dlouhém období.

Tyto iniciativy má i Evropská unie, „kontrolor vývoje“ evropských zemí. Její zájem na reformě sociálních politik je odůvodněn mimo jiné i tendencemi ke sjednocení trhu práce v rámci členských zemí.

V tuto chvíli není trh práce na půdě Evropské unie zcela bez vnitřních hranic a omezení. Překážku kladou mimo jiné sociální politiky jednotlivých států, jejichž rozdílné systémy nedovolují volný pohyb obyvatel. Skrze trh práce je regulována nejvýznamnější složka ekonomiky – lidský kapitál. Ten má však svá specifika. Vyznačuje se sociálním prvkem, díky kterému je „provoz“ lidského kapitálu spojen s náklady na spokojenost a sociální zabezpečení obyvatel. Musí se vypořádat s potížemi, které není možné plně eliminovat. Jsou jimi například nezaměstnanost, nebo chudoba (Krebs, 2007). Úkolem sociální politiky je také tyto jevy zaznamenávat a kontrolovat jejich vývoj.

Jednotný postup ve věcech sociální politiky je považován za správnou cestu, kterou by se měla Evropa ubírat, a Evropská unie nabízí prostor pro společnou politiku sociální ochrany. Při použití stejných direktiv na různých územích však zjistíme, že jejich reakce se mohou diametrálně lišit. Proto se v oblasti sociálních věcí uplatňuje supranacionální politika směrnicemi, direktivami a doporučeními, které nechávají členským zemím prostor pro vlastní úvahy o správném postupu, kterým má být stanovených cílů dosaženo.

Integrací všech trhů se snaží Evropská unie dosáhnout snížení transakčních nákladů a zajistit stálý růst produktivity. Spolu s integrací trhů je nutno provést reformy, které usnadní přechod k více otevřenému systému. Diskuze o možných reformách přicházejí na řadu však až teď, kdy je integrace v plném proudu. O to více je nutno provést reformy rychle a efektivně. Před analýzou současné situace v Evropě popíši v první kapitole sociální politiky a jejich přístupy, které je možno ve světě pozorovat. Určím si tak základnu pojmů, na kterých svoji práci vystavím.

Roku 2000 vydala Evropská rada lisabonskou strategii, která měla být návodem pro členské země v oblasti reform. Její cíle se však staly spíše abstraktními pojmy, které vyšuměly do prázdna. V roce 2010 se zrodila nová iniciativa, která slibuje přesnější stanovení cílů vývoje, kterých má Evropská unie roku 2020 dosáhnout. Je to Strategie Evropa 2020. Cílem těchto dvou aktivit, doprovázených drobnějšími iniciativami, je konvergence sociálních politik k jednomu společnému Evropskému sociálnímu modelu. Výchozí bod je pro každý stát jiný a postupnou integrací by se úroveň sociálního zabezpečení měla sjednotit. V rámci oblastí však můžeme pozorovat podobnosti, které dovolují rozdělit státy Evropské unie podle společných charakteristik. Jejich výchozí situace v rámci modelů vykazují jisté podobnosti. Podle toho můžeme identifikovat systém nordický, anglosaský, kontinentální a středozemní. Dohromady

tvoří tyto 4 systémy 4 možné kombinace situací v rámci původních patnácti států Evropské unie. Těmto čtyřem modelům budu věnovat druhou kapitolu, ve které zhodnotím jejich vývoj a odlišnosti. Na ni naváže kapitola třetí, ve které použiji rozdělení na evropské sociální modely pro hodnocení úspěšnosti obou sociálních strategií Evropské unie.

Roku 2004 (a posléze roku 2007) se unie rozrostla o 10 států (po třech letech se přidaly další dva). Jednalo se o východní rozšíření. Toto rozšíření společenství je těžké srovnávat s předchozími. Bylo neobvyklé svou rozsáhlostí i charakterističností států, které se ho zúčastnily. Ve čtvrté kapitole podložím výjimečnost tohoto rozšíření názory těch, kteří se zabývali možnými scénáři jeho vývoje. Tyto země se také vyznačují odlišným historicko-kulturním vývojem, který je poznamenán obdobím komunismu. Situace vzniklá východním rozšířením nebyla zahrnuta v původních teoriích sociálních modelů. Rozšířením teorie sociálních modelů, skrytých mezi východoevropskými státy, se budu zabývat v další kapitole. V závěrečné kapitole zhodnotím sociální systémy Evropské unie vzhledem k iniciativám, o které se společenství pokouší. Na cílech strategie Evropa 2020 budu zkoumat, zda sociální politiky a jejich výsledky opravdu konvergují do společného bodu, který můžeme nazvat jednotným evropským sociálním modelem.

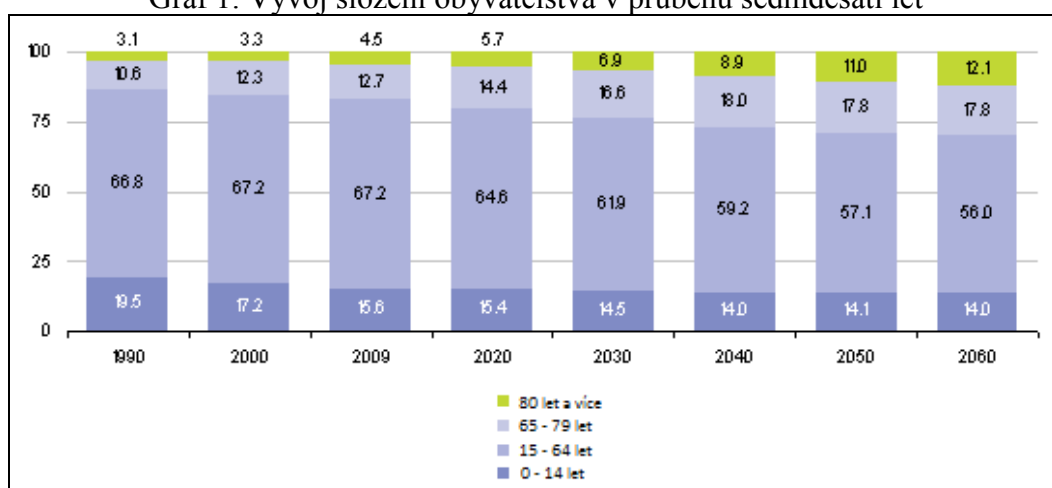
1 SOCIÁLNÍ POLITIKY

Státy Evropy nejsou ve svých politikách homogenní. Při tak rozlehlém území, jakým je evropský kontinent, můžeme očekávat větší či menší odlišnosti. Ať už z podstaty historického vývoje, nebo z důvodu geograficky rozdílných podmínek, které zapříčinily vznik jedinečných kulturně-politických prostředí. Nejvýraznějších odchylek jednotlivých politik si povšimneme v rámci systémů sociálního zabezpečení. Je to oblast nejsilněji napojená na lidský faktor, jehož povaha tvoří základ pro utváření sociální politiky. Různé kulturní prostředí určuje charakteristické znaky v oblasti výše poskytované podpory, věku odchodu do důchodu, rozhodování o nároku na příspěvek, podpory vzdělávání, či míry přerozdělení.

1.1 Současnost versus budoucnost

Pro úspěšnou sociální politiku je podmínkou optimalizace skloubení těchto dvou způsobů řízení sociální podpory. V tuto chvíli se Evropa nachází v období, kdy stávající sociální systémy už nestačí novému vývoji populace. Státy pocítují stále větší potřebu reformy nejen politiky „ex ante“, ale také „ex post“, jelikož změny v obyvatelstvu a v jeho charakteristikách jsou trvalé, o tom svědčí také predikce na dalších padesát let, zobrazená v grafu 1. Na něm je možné pozorovat vzrůst počtu starších osob na úkor produktivní části populace Evropské unie.

Graf 1: Vývoj složení obyvatelstva v průběhu sedmdesáti let

Zdroj: Eurostat: Population structure and ageing.

Napříč evropskými zeměmi můžeme pozorovat systémy diametrálně odlišné. Některé se zaměřují na politiku „ex ante“, při které je kladen důraz na prevenci. Iniciativy bývají zaměřeny na změny v legislativě a v předpisech stanovující podmínky sociální podpory. Oproti tomu některé státy upřednostňují pasivní politiku (politika „ex post“). Ta se zabývá řešením problémů, které již vyvstaly a je nutné vzniklou situaci řešit (Krebs, 2007).

1.2 Typy sociálních politik

Kromě rozdělení politik na preventivní a represivní můžeme v Evropě pozorovat ještě jedno dělení, které rozlišuje státy podle pojetí sociální politiky na typ redistributivní, výkonový a reziduální. Jejich charakteristiky se liší podle náročnosti financování, univerzálnosti poskytování dávek, či míry redistribuce.

- Redistributivní typ představují především státy Skandinávie. Sociální potřeby obyvatel jsou považovány za jejich výsadní právo a poskytování sociálních příspěvků je v tomto ohledu maximálně univerzální, nehledící na vlastní zdroje, kterými mohou občané své výdaje pokrýt.
- Díky tomu mají státy redistributivního typu vysoké finanční náklady na pokrytí.
- Výkonový typ státu užívá sociální příspěvky za motivaci k výkonu a produktivitě. Jeho štedrost závisí na individuálních zásluhách. Zdrojem financování jsou povětšinou pojistné fondy, proto v zemích tohoto typu nepozorujeme vyšší míru redistribuce. Představiteli výkonového typu jsou Německo, Rakousko, nebo Francie.
- Posledním je typ reziduální. Ten považuje za své sociální postavení zodpovědné hlavně obyvatele samotné. Proto je často označován jako „laisse faire“. Sociální politika intervnuje co nejméně a nechává trh a instituci rodiny zaujímat její místo. Funguje pouze jako záchranná síť při osobním selhání. V tomto typu sociálního zabezpečení můžeme pozorovat nejnižší míru redistribuce. Je typický spíše pro americký systém, v Evropě se tomuto typu sociální politiky nejvíce přibližuje Velká Británie (Krebs, 2007).

1.3 Redistribuce

Právě redistribuce zdrojů státu je jedno z témat, která jsou v současné době hojně probírána. Přerozdělování má vytvářet ve státě vyšší rovnost a s ní snižuje

pravděpodobnost, že se občané ocitnou v kritické sociální situaci. Vysoká míra přerozdělení přestává motivovat pracující, aby v zaměstnání setrvali, což ve výsledku snižuje míru zaměstnanosti. Pracující se ve větší míře rozhodují pro pobírání sociálních dávek a stávají se nezaměstnanými, což zatěžuje celý sociální systém. V případě nízké redistribuce zas dochází k nutnosti dobře definovat záchrannou síť jako prostředek pomoci osobám v hluboké sociální krizi. Zároveň díky velkým odlišnostem vznikají tření mezi sociálními skupinami. Je tedy nutné najít kompromis mezi těmito dvěma krajními polohami (Krebs, 2007).

Po úspěšném přerozdělení můžeme naměřit nízkou hodnotu Gini koeficientu. Ten funguje jako prostředek pro zjištění míry nerovnosti ve zkoumané společnosti. Je založen na výpočtu plochy mezi ideálním případem Lorenzovy křivky a její reálnou podobou. Lorenzova křivka znázorňuje rozdělení bohatství ve společnosti na čtvercovém diagramu, přičemž čím více je reálná křivka prohnutá, tím větší je ve společnosti nerovnost. Hodnoty Giniho koeficientu se pohybují mezi 0 a 1 (popřípadě mezi 0 a 100). Čím více se blíží koeficient nule, tím můžeme pozorovat ve zkoumané populaci vyšší rovnost (analogicky pro 1 – popř. 100).

Zvyšující se průměrný věk obyvatelstva se zdá jako trvalý trend (Evropská komise, 2010a), proto řídicí orgány politické moci se snaží přijít na způsob, jak odlehčit sociálním systémům. Systém financování Pay-as-you-go¹ přestává být efektivní díky závislosti na dostatku pracujících, kteří svou prací živí neproduktivní část populace. Zvyšuje se průměrný počet osob v důchodu, na které pracující občan musí platit, což nepříznivě ovlivňuje možné výše penzí. Vlády evropských zemí zjišťují, že průběžně financovaný systém Pay-as-you-go bude nutné nahradit efektivnějším systémem, který nezatíží tolik současnou pracovní sílu. I když je situace, ve které se nachází sociální systémy, obecně známá a reforma nezbytná, hlavy politik evropských států váhají s jejím návrhem a následujícím prosazováním. Jedním z důvodů je skutečnost, že Evropa v sobě nese až příliš silnou představu „path dependency“², díky níž jsou radikální reformy odsouzeny k záhubě (Hemerijck, 2002). Některé státy, jako například Itálie nebo Německo, se již o reformy pokoušejí. Jejich iniciativy však nejsou tak zásadní povahy, aby vyvážily změny, které se v populaci odehrávají.

---

1 Při způsobu Pay-as-you-go jsou výdaje na penzijní systém financovány průběžně daní a sociálního pojištění pracujících toho samého období. Alternativou k tomuto systému je systém fondové financování, kdy každý spoří na své, ne současné, penze.

2 Termín path dependence znamená podmíněnost institucionálních, systémových a dalších změn na minulých stavech, které ovlivňují budoucí vývoj. Rozhodnutí jednotlivců i skupin obyvatelstva jsou tedy ovlivněny rozhodnutími minulými.

2 ROZDĚLENÍ MODELŮ

Na závěr předchozí kapitoly byly nastíněny tři typy sociálních systémů. Za účelem analýzy situace v Evropě můžeme použít dělení Ferrery (Ferrera, 1996), které se zakládají na uvedených třech typech. Jde o model kontinentální, anglosaský, skandinávský a středozevní. Jeho způsob členění sociálních politik převzal i Sapir, který ve své práci (Sapir, 2006) použil charakteristiky na patnáct států, které do roku 2004 čítala Evropská unie. Veličinami použitými při srovnání modelů jsou převážně efektivita, rovnost, nezaměstnanost, štedrost, rozložení dávek do jednotlivých oblastí sociální politiky, nebo například analýza odborů.

2.1 Čtyři evropské sociální modely

Tyto čtyři modely evropských sociálních systémů je možno znázornit v následující tabulce, která vystihuje charakteristiku každého typu. Pro ni použil Sapir dvě vlastnosti. Efektivitu a rovnost. První z těchto pojmů vykládá pomocí míry zaměstnanosti, kterou určitý model vytváří. Druhý pojem, rovnost, je možno analyzovat pomocí Gini koeficientu.

Tabulka 1: Rozdělení sociálních modelů podle míry efektivitivy a vytvářené rovnosti

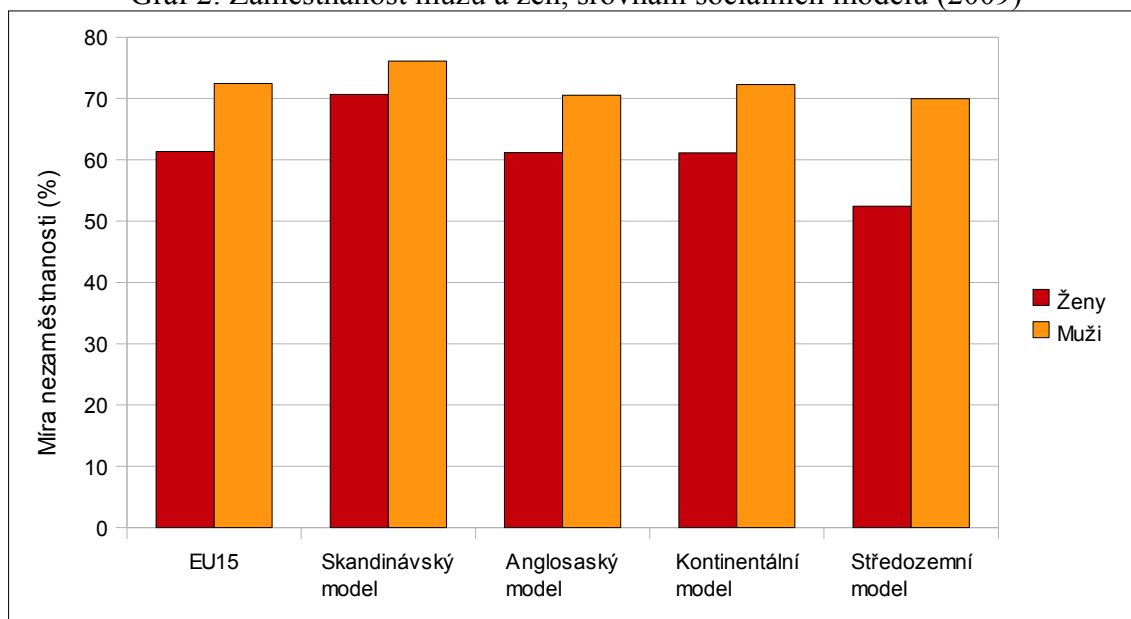
		EFEKTIVITA	
		Nížká	Vysoká
ROVNOST	Vysoká	Kontinentální model	Skandinávský model
	Nížká	Středozevní model	Anglosaský model

Zdroj: (Sapir, 2006, str. 380).

Poznámka: Efektivita je představována vysokou zaměstnaností, rovnost nízkým Gini koeficientem.

Na grafu 2 je vidět, že mezi hodnotami zaměstnanosti výrazně vyčnívá Skandinávský model, který dosahuje významné hodnoty převážně v míře zaměstnanosti žen. Na druhé straně si můžeme povšimnout velmi nízké zaměstnanosti žen u středozevního modelu, která je doprovázena zároveň nízkou zaměstnaností mužů. Celkově tedy můžeme považovat Skandinávský model za nejvíce a středozevní za nejméně efektivní co do vytváření zaměstnanosti.

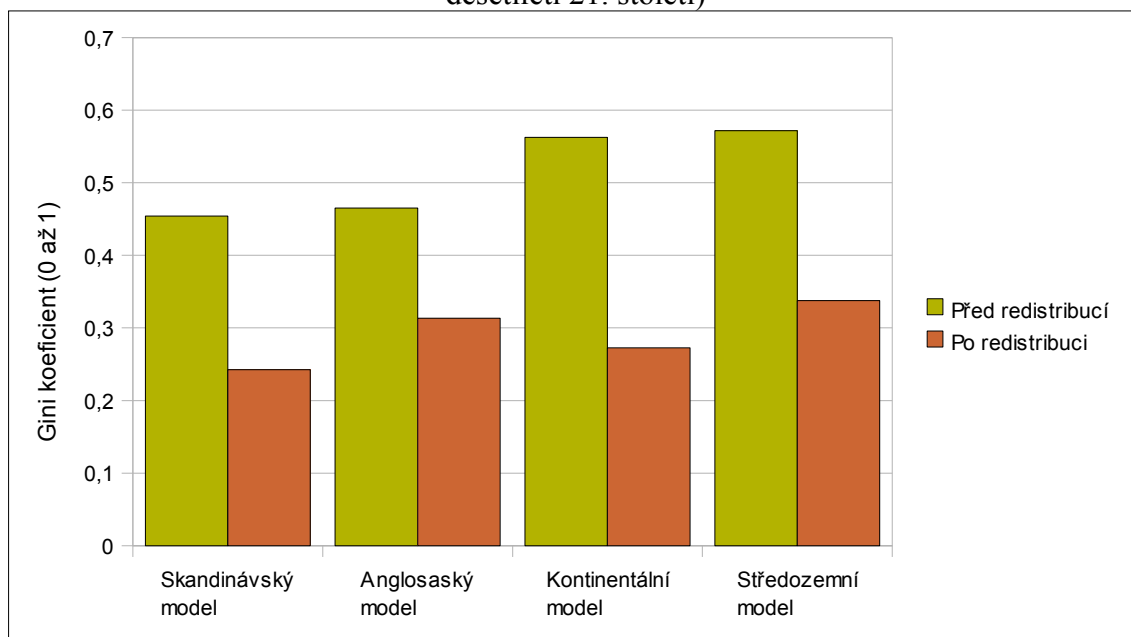
Graf 2: Zaměstnanost mužů a žen, srovnání sociálních modelů (2009)

Zdroj dat: Eurostat, vlastní výpočty.

Srovnání sociálních modelů při vytváření rovnosti ve státu je znázorněno na grafu 3. Pomocí Gini koeficientu je hodnocena míra nerovnosti před daněmi a příspěvky a vzápětí po jejich redistribuci. Jak je možné pozorovat z grafu, největší skok v rovnosti rozdělení příjmů domácností je pozorovatelný u kontinentálního modelu. I přes tuto skutečnost má stále nejvyšší nerovnost před redistribucí i po ní skandinávský model.

Graf 3: Vytváření rovnosti v rámci sociálních modelů, Gini koeficient (polovina prvního desetiletí 21. století)

Zdroj dat: OECD, vlastní výpočty.

Poznámka: Gini koeficient byl v tomto případě měřen na domácnostech.

Modelem vysoce efektivním a zároveň s vysokou mírou rovnosti je model skandinávský. Jeho představiteli jsou Dánsko, Finsko, Švédsko a Holandsko³. Tento systém je z těch uvedených nejštedřejší, což se potvrzuje i na datech, uvedených v databázi Eurostatu. Zároveň je také univerzální. Odbory zde zauímají silnou pozici, kdy řídí dobrovolné pojištění proti nezaměstnanosti (Ferrera, 1996). Finanční náročnost skandinávského modelu je vyvažována vysokou mírou rovnosti, kterou vytváří. Tento model se může také těšit v rámci efektivity nejvyšší zaměstnaností žen, kterou státy skandinávského modelu udržují kombinací vhodného způsobu sociální ochrany rodiny a ekonomických jistot v rámci trhu práce (Ellingsaeter, 1998).

Dalším typem je model anglosaský. Týká se pouze dvou států - Irsko a Velké Británie. Tyto státy se nejvíce svým sociálním systémem přibližují sociálnímu zabezpečení ve Spojených státech, kde míra redistribuce i výše státních výdajů na sociální systém jsou nízké. Aktivita tohoto modelu jsou zaměřeny především na produktivní část populace. Odbory se vyznačují svým slabým postavením, což napomáhá vysokým rozdílům v platových podmínkách (Boeri, 2002a).

Kontinentální model je modelem s největšími rozdíly v rámci jeho představitelů. Jsou jimi Rakousko, Belgie, Francie, Německo a Lucembursko. Pro tyto státy je typické zaměření na sociální pojištění a poskytování vysokých penzí a dávek v nezaměstnanosti (Boeri, 2002a). Zmíněné sociální pojištění, na kterém je sociální systém založen, vzniká spoluprací zaměstnaneckých organizací se státem (Ferrera, 1996).

Posledním je model středozevní. Tam řadíme Řecko, Itálii, Španělsko a Portugalsko. Charakteristickým znakem je klientelismus, kde je podoba sociálního zabezpečení ovlivněna skrze značný vliv odborů a zájmových skupin (Rhodes, 1996). To je převážně zaměřeno na ochranu trhu práce. Dalšími problémy středozevních států jsou daňové úniky a podvody při nárokování příspěvků. Tento model je považován za nejméně vyvinutý. To se týká nejen neexistence minimálního sociálního příspěvku, ale například i zdravotnictví, které je na velmi neuspokojivé úrovni.

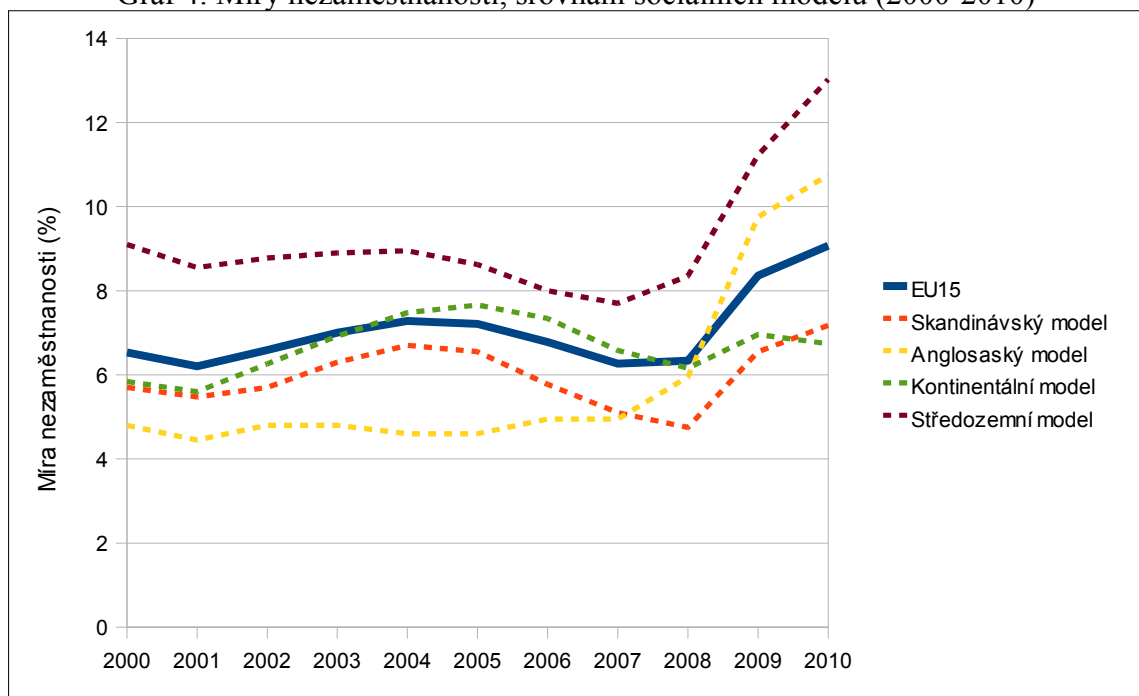
---

³ Holandsko, které leží na hranici mezi skandinávským a kontinentálním modelem, jsem na základě argumentu ve studii Boeriho (Boeri, 2002a) přiřadila mezi skandinávské země. Do této skupiny ho začleňuje skutečnost, že r. 2000 vláda přijala rozhodnutí o universálním penzijním systému a rozšířila nemocenské pojištění na soukromé podnikatele. Zároveň při analýze výše zaměstnanosti se Holandsko řadí svými hodnotami mezi tyto státy (Boeri, 2002a).

2.2 Srovnání největších rozdílů mezi modely

Při pohledu na graf 4, kde jsou vyznačeny míry nezaměstnanosti napříč sociálními modely, si můžeme povšimnout dvou na první pohled charakteristických skutečností. Pozorujeme, že míra nezaměstnanosti v rámci středozevního modelu je po celých deset let výrazně vyšší, než jak je tomu u míry nezaměstnanosti za všech patnáct evropských států. Zároveň si můžeme povšimnout křivky skandinávského modelu, jež sice kopíruje křivku EU15, ale po celou dobu jsou její hodnoty nižší. To samé bychom mohli říci do roku 2008 i o Irsku a Velké Británii (představitelé anglosaského modelu). Vývoj jejich nezaměstnanosti je možno odhadovat z napojenosti na Spojené státy, které krize – nejvýznamněji se projevující v roce 2008 – výrazně zasáhla. V této otázce tedy můžeme říci, že středozevní model je na tom nejhůře, kdežto skandinávský model se vyznačuje nejzdravějším trhem práce v evropské patnáctce, co se týče nezaměstnanosti.

Graf 4: Míry nezaměstnanosti, srovnání sociálních modelů (2000-2010)

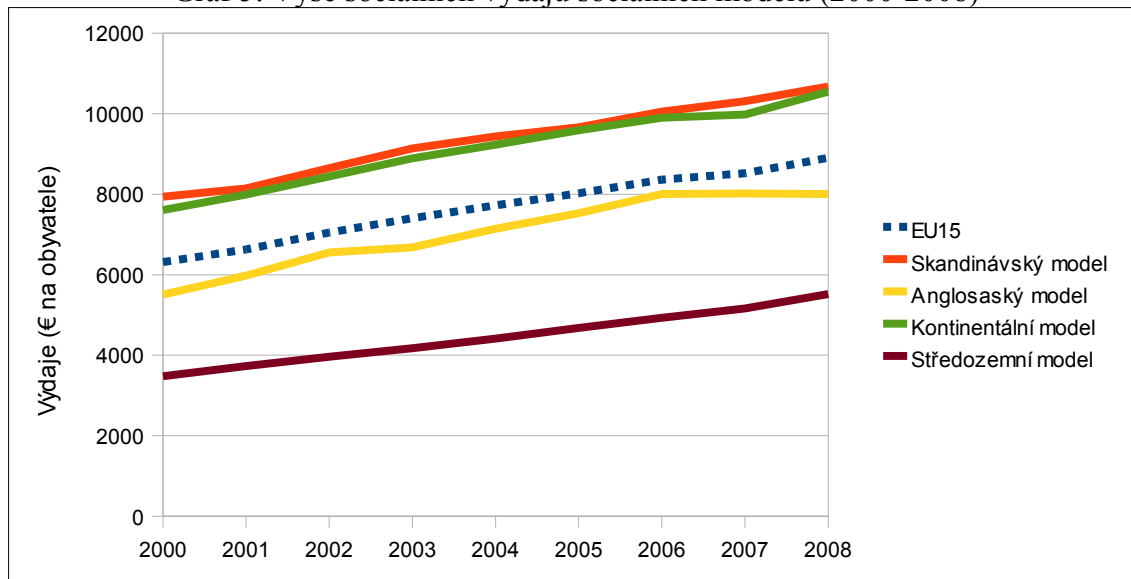

Zdroj dat: Eurostat, vlastní výpočty.

Graf 5 zobrazuje srovnání sociálních modelů Evropy podle výše výdajů na sociální zabezpečení. Tyto hodnoty jsou počítány v eurech na obyvatele. Na grafu se potvrzuje skutečnost, že nejvyšší výdaje mají země skandinávského modelu, nejnižší pak státy středozevního. Kontinentální model se v tomto případě vyrovnává hodnotami modelu skandinávskému, křivka výdajů anglosaské modelu se nachází mezi průměrem patnácti evropských zemí a středozevním modelem, více se ale blíží souhrnným

hodnotám. Celkově tedy jsou nejštedřejší modely skandinávský a kontinentální, které výrazně posouvají křivku průměru EU15 směrem nahoru.

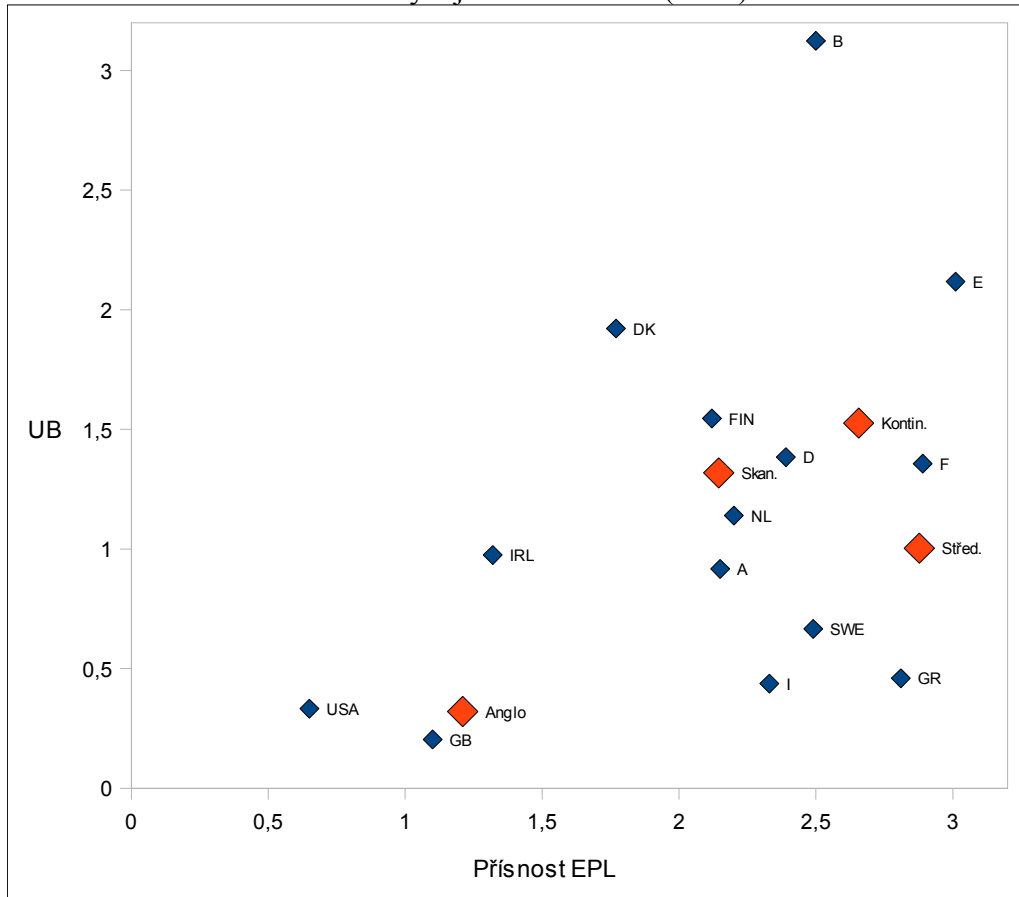
Graf 5: Výše sociálních výdajů sociálních modelů (2000-2008)

Zdroj dat: Eurostat, vlastní výpočty.

Další možností, jak srovnávat sociální modely, je zkoumat jejich výdaje na podporu trhu práce. To umožňuje porovnat, zda se vláda více zaměřuje na podporu trhu práce, nebo na ochranu nezaměstnaných. Stát má možnost podněcovat k práci skrze legislativní ochranu zaměstnanosti (EPL – employment protection legislative). Jejím prostřednictvím ochraňuje již pracující a snaží se je udržet mezi zaměstnanými. Na druhou stranu ale musí stát pomáhat těm, kteří práci z nějakého důvodu nemají. Na tuto skupinu obyvatelstva vydává dávky v nezaměstnanosti (UB – unemployment benefits). Úkolem vlády je stanovit oba výdaje v optimálním poměru. Situace z roku 2007 jsou pozorovatelné na grafu 6. Při poměření výdajů evropských zemí a USA na EPL a UB v procentech hrubého domácího produktu můžeme zaznamenat blízkost anglosaského modelu situaci ve Spojených státech, kde jsou výdaje na EPL i UB minimální. Druhým v pořadí je středozemní model, který výrazněji podporuje nezaměstnané. Kontinentální a skandinávský model naopak vydávají na EPL i UB oproti ostatním státům nejvyšší podíly hrubého domácího produktu.

Graf 6: Výdaje na EPL a UB (2007)

Zdroj: OECD, vlastní výpočty.

3 EVROPSKÁ UNIE A JEJÍ SOUČASNÁ PERSPEKTIVA

Iniciativy Evropské unie sjednotit trhy napříč členskými státy ztrácí v této době akceleraci. Současné systémy sociální pomoci nevyhovují struktuře trhů a nedovolují zemím unie dokončit integraci. Její dosažený stupeň závisí na podmínkách, které mají členské státy na svém území. Při výrazných odlišnostech v politikách mezi sebou země vytváří bariéry trhu, které způsobují tření. Tím narušují plynulý a bezproblémový pohyb kapitálu, zboží, služeb i obyvatelstva.

3.1 Prostor pro reformy

Sama Evropská unie má tedy zájem na tom, aby státy v rámci svých legislativ braly ohled na individuální potřeby své populace. Její činnost je do jisté míry omezena principem subsidiarity. V otázce sociálních věcí je dokonce tento princip přímo vyžadován, a to ze dvou důvodů. Prvním důvodem jsou vedlejší efekty, jejichž podobu není možné postihnout. Pro každý stát je jeho struktura obyvatelstva tak charakteristická, že by nebylo v silách orgánů Evropské unie se negativních důsledků vyvarovat (Boeri, 2002b). Druhým důvodem, proč se sociální politika nedočká své celoevropské podoby, je, že určovat si sociální politiku státu bylo vždy výsadní právo národního vládnoucího orgánu. Oblast sociální legislativy byla – až do stanovení plánu integrace trhu práce – interní záležitostí, kterou každý stát reagoval na potřeby a touhy obyvatel. Odlišnosti na poli sociálního zabezpečení neměly na mezinárodní vztahy takový vliv jako například stanovení inflace, či cenová hladina. Vláda země tak měla možnost pomocí sociálních dávek korigovat náladu svých občanů, a tak využívat sociální legislativu jako nástroj politické strategie. Prosadit radikálnější reformy tedy nebylo prakticky možné. Tito Boeri (Boeri, 2002a) ve svém článku uvádí, že důvodem může být „status quo“, který znemožňuje politickým hlavám státu uvést do užívání programy, které by znamenaly škrty na sociálních příspěvcích, a tedy nižší státní výdaje na sociální systém. Ve své práci také cituje Piersona (1996), který píše o obyvatelích státu blahobytu. Ti podle něj jednají v závislosti na nabytém statu quo, což v důsledku znamená, že co občané při přerozdělování dostanou, toho se nechtějí následně vzdát (Pierson, 1996). Ve výsledku jsou s největší oblibou vítány reformy zvyšující výdaje na chod sociálního systému, což sice posiluje pozici vlády a vládnoucího politického bloku, ale silně oslabuje konkurenceschopnost státu na trhu práce a následně i na

ostatních trzích.

Díky uplatňování principu subsidiarity musí mít veškeré dokumenty týkající se reformy sociálních systémů podobu doporučení či směrnic. Takto je ponecháno dostatek prostoru pro individuální potřeby států bez jakéhokoli supranacionalistického zásahu. Evropská unie má v tuto chvíli tendence sjednotit nejen trhy, ale i sociální modely. Poradní orgány EU si uvědomují odlišnosti sociálních modelů a jejich nemožnost splynutí do jednoho evropského modelu. I přes tuto informaci se však zdá, že Evropská unie je vhodným nástrojem pro organizaci reformních aktivit. Také díky svým centralizovaným nástrojům analýzy dat, jako je například EUROSTAT – statistický úřad, shromažďující všechny potřebné informace pro stanovení adekvátního dalšího postupu. Pomocí statistik vytvářejících podklad pro analýzu situace v Evropě mohou pak statutární orgány připravit strategie, které se předloží členským státům k plnění.

Součástí myšlenek o změně sociálních politik Evropy je i úvaha o evropském sociálním modelu. Jeho podstatou je společný zájem na dosažení strategických cílů na poli sociální politiky. Tento posun od konceptu sociální politiky jako národní záležitosti je logickým posunem. Nutnost sladění postupu vychází z integrace trhů práce, při níž sjednocení podmínek a legislativ snižuje náklady vznikající při zachování bariér trhu. Hlavními iniciativami evropského sociálního modelu je zvyšování investic do lidského kapitálu, snižování počtu mladých lidí s nižším vzděláním, nebo například vznik vzdělávacích středisek napojených na školský systém, které zároveň umožní celoživotní vzdělávání. Tento souhrnný balíček reforem byl v Nice roku 2000 přijat Evropskou radou jako Evropská sociální agenda („Lisabonská strategie“, 2009).

3.2 Lisabonská strategie

První iniciativou zaměřující se na nový globalizovaný ekonomický model byla lisabonská strategie. Ta byla roku 2000 přijata Evropskou radou. Její plán byl rozložen na deset let, do roku 2010. Měla v úmyslu nastartovat sjednocování rozdílných modelů sociálního zabezpečení a vytvořit jeden společný evropský sociální model. Základní myšlenka strategie byla na zasedání Evropské rady vyjádřena takto: „Unie se má stát nejkonzurenceschopnějším a nejdynamičtějším znalostním hospodářstvím na světě, které bude schopné udržitelného hospodářského růstu a zajistí více pracovních míst a lepší pracovní místa, větší sociální soudržnost a úctu k životnímu prostředí“ (Evropská komise, 2010a).

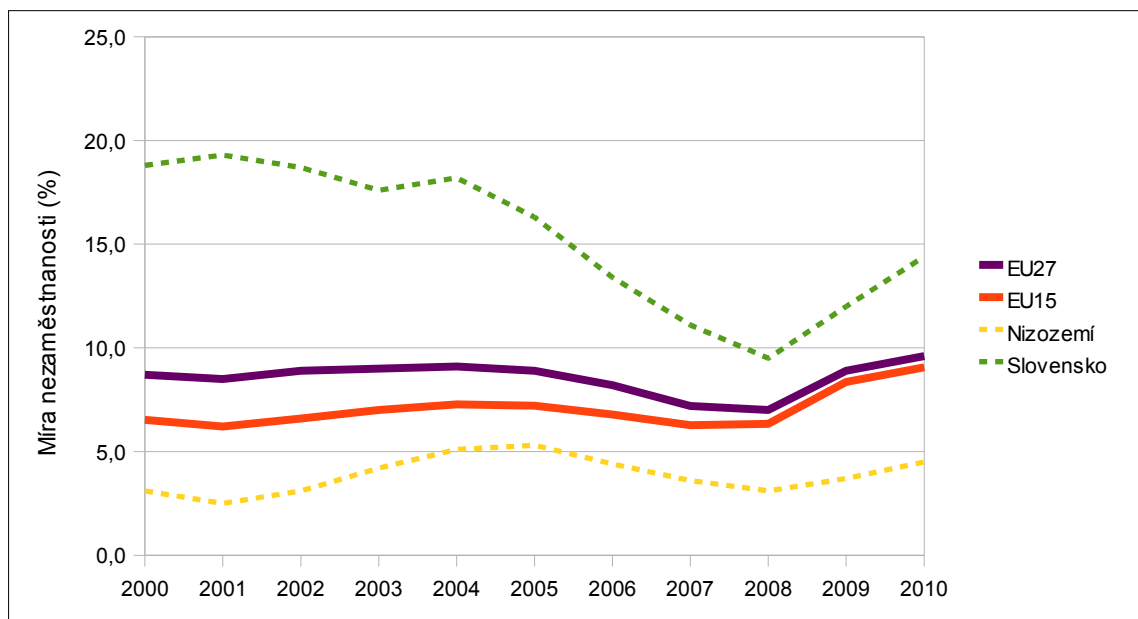
3.2.1 Hlavní body strategie

Součástí myšlenek o reformě sociálních systémů je i lidský kapitál a investice do něj. Evropská komise si tuto skutečnost uvědomuje a do Lisabonské strategie proto tento bod zahrnula. Evropský trh práce je nucen reagovat na rychle se rozvíjející ekonomiky světa vysokou úrovní pracujících, kteří musí umět plně využít své schopnosti a zvládat přizpůsobení novému chování trhů. Toho chce unie skrze Lisabonskou strategii dosáhnout za pomoci celoživotního vzdělávání, které pomůže pracujícím osvojit si schopnost rychlé adaptace na měnící se podmínky trhu. Kromě investic do lidského kapitálu se lisabonská strategie zaměřila na výši nezaměstnanosti.

Z jiných oblastí zájmu než sociálních se Evropská unie v Lisabonské strategii zaměřila na investice do rozvoje a inovací. Skrze ně chce unie pomoci lépe obstát na poli světového trhu. Úspěšnou politiku chápe také jako zlepšení podmínek podnikání, zejména menších firem, a aktivní ekologickou aktivitu, která se má soustředit na šetření energiemi a hledání jejích nových zdrojů ve snaze snížení negativního efektu na ekonomiky Evropy.

Za účelem přehlednosti byly iniciativy Lisabonské smlouvy rozděleny do tří pilířů: ekonomického, ekologického a sociálního. Při zkoumání sociálních politik Evropy se vyhnu hodnocení ekonomické a ekologické sféry strategie a rovnou se zaměřím na sociální reformy.

Graf 7: Nezaměstnanost, EU 15 (1999-2010)

Zdroj: Eurostat.

Nejvýraznějším ze dvou jmenovaných sociálních problémů, o jejichž vyřešení se Evropská unie snaží, je vysoká nezaměstnanost. Její průměrná hodnota za EU15 i EU27 v posledních deseti letech podle výpočtů Eurostatu neklesla pod 6 %, roku 2010 dokonce dosáhla nejvyšší hodnoty za toto období, tj. 9 %. Na grafu 7 pozorujeme relativně vysoký rozptyl měr nezaměstnanosti v rámci Evropské unie. Nejvyšší hodnoty vykazuje Slovensko, které se spolu s Bulharskem a Polskem řadí k zemím nejvíce zatíženým vysokou nezaměstnaností. Směrem k současnosti zároveň vidíme, že křivky EU15 a EU27 se k sobě přibližují. Rozdíl mezi nově příchozími státy a zeměmi původní evropské patnáctky se tak zmenšuje. Ani celkově však nevykazuje nezaměstnanost tendenci k většímu poklesu. Evropská komise vnímá zdroje lidského kapitálu jako nevyčerpané, neboli míru nezaměstnanosti jako příliš vysokou s možností snížení. Její nevyužití zároveň zvyšuje náklady na udržení sociálního systému („Lisabonská strategie“, 2009).

Další diskutované téma z oblasti trhu práce se týká participace žen na trhu práce. V současnosti je sociální systém podpory nastaven tak, že mnoha ženám neumožňuje skloubit ideálně péči o dítě s prací. Takové ženy jsou nuceny volit „trade-off“ mezi dodatečným příjmem a dítětem jako dalším statkem. Sladění systému sociální podpory rodině s dnešním trhem práce se považuje za cíl strategie v této oblasti. Z grafu 3, z druhé kapitoly, je patrné, že v této oblasti je nejdále skandinávský model. Z hodnoty zaměstnanosti žen můžeme vyčíst, že tento typ sociálního systému úspěšně skloubil politiku zaměstnanosti s rodinnou politikou.

3.2.2 Obnovení lisabonské strategie

Během prvních několika let dospěla evropská veřejnost k rozhodnutí o neúčinnosti lisabonské strategie. Její poselství mělo mnoho priorit, které znemožňovaly obyčejným lidem strategii porozumět. Kromě tohoto problému byla strategie často kritizována také proto, že cíle této ambiciózní a ojedinělé iniciativy svého druhu nebyly dostatečně konkrétně stanoveny, což vytvářelo neuspokojivý tlak na členské státy, aby se pokusili o reformy.

Evropská komise shledala, že „Evropa zdaleka nevyužívá potenciál ke změně, který jí lisabonská strategie nabízí“ (Barroso, 2005). V listopadu roku 2004 vypracoval Wim Kok zprávu hodnotící stav jejího plnění. Ve své zprávě uvedl: „Lisabonská strategie je dnes ještě naléhavější, neboť dochází ke zvětšování rozdílů v růstu ve srovnání se Severní Amerikou a Asií, přičemž Evropa se musí vypořádat s kombinací

problémů nízkého růstu populace a jejího stárnutí. Čas se krátí a nemůžeme být spokojeni. Abychom dohnali ztracený čas, je nyní potřeba tuto strategii lépe provádět.“ (Kok, 2004, str. 6, převzato z Barroso, 2005, str. 4). Hned v dalším roce vydal předseda Evropské komise, José Manuel Barroso, sdělení, ve kterém se pokouší o obnovu lisabonské strategie. Zde se opírá o zprávu Wima Koka. Ve svém dokumentu Barroso (Barroso, 2005) shrnul veškeré pokroky vývoje posledních 50 let a poukázal na skutečnost, že dnešní problémy ukazují další období v historii Evropy, které se dožaduje změn systémů vedení ekonomik. Skrze toto sdělení Evropské radě navrhla Komise nový začátek lisabonské strategie, který má mít pouze dva hlavní cíle, a to „dosáhnout vyššího a trvalého růstu a vytvářet více pracovních míst a lepší pracovní místa“ (Barroso, 2005). Toto zkonkretizování významu lisabonské strategie mělo přispět k lepší interpretaci svých cílů. Ze sociálních témat jsou v obnovené lisabonské strategii zdůrazněny nutnosti podpory vstupu osob na trh práce, modernizace systémů sociální ochrany, zvýšení pružnosti a přizpůsobivosti pracujících, nebo lepší úrovně vzdělávání zahrnující investice do celoživotního vzdělávání.

Na začátku roku 2010 byla vydána zpráva hodnotící výsledky lisabonské strategie. Evropskou komisí byla v této zprávě (Evropská komise, 2010a) iniciativa shledána jako pozitivní s nepřehlédnutelným vlivem na situaci v Evropské unii i přes skutečnost, že výsledky, jíž lisabonská strategie dosáhla, se nemohou chlubit dosažením cílů, jež měla ve svém plánu.

Lisabonská strategie byla během desetiletého období její působnosti několikrát přeformulována. Posledními změnami byly položeny konkrétní cíle co se týče zaměstnanosti a výdajů na výzkum a vývoj. Nová lisabonská strategie měla ve svých plánech zabudovány myšlenku 70 % zaměstnanosti a 3 % z výše HDP investovaných do výzkumu a vývoje (Evropská komise, 2010a). Tyto dvě veličiny se do roku 2010 nedostaly ke svým cílům. Ani nadále nebyly naplněny a jejich nové podoby jsou nyní zakomponovány do nové strategie, Evropa 2020.

Problematikou období 2000-2010 bylo také východní rozšíření. Evropská unie, navyklá na jednání v rámci 15 států, nemohla počítat se všemi komplikacemi, které přinese rozšíření společenství na téměř dvojnásobný počet, 27 států. To se událo v letech 2004 (Evropská unie se rozrostla o deset států) a 2007 (přidaly se dva další státy). Východní Evropa je navíc specifickou oblastí, která nevyniká stabilitou systémů řízení státu. Ačkoli byly očekávány obtíže při integraci těchto států do již zaběhlé struktury

Evropské unie, přísun nových problémů napomohl zablokovat rozvoj reforem připravených komisí v roce 2000.

Přínosem lisabonské strategie nebylo pouze plnění těchto dvou cílů. Důležitou úlohu sehrála při vyjasnění společného postupu v rámci sociální politiky, kde také položila základy pro reformy systému sociálního zabezpečení evropských zemí. Členské státy tak mají příležitost dostat se do vleku reforem, které se v Evropě očekávají. Největší slabinou lisabonské strategie bylo s největší pravděpodobností její zaměření. Vznikala v době, kdy se krize ve světě ještě neprojevila dostatečně na to, aby vládnoucí orgány uvažovaly o protikrizových opatřeních. Lisabonská strategie nebyla schopna reagovat na situaci vzniklou v jejím průběhu a svým zaměřením na výzkum, vývoj, vzdělání, inovace a trh práce se snažila vyřešit dlouhodobější problémy jako je například stárnutí populace. Tyto reformy však v době krize musely ustoupit krátkodobým opatřením, které stabilizovaly situaci na trzích zasažených krizí.

3.3 Evropa 2020

Lisabonská strategie nebyla považována za jednorázový počín. Evropská komise se drží plánu stanovovat iniciativy, které dovedou Evropskou unii k plné integraci. Pro léta 2010 až 2020 byla proto stanovena nová strategie, Evropa 2020, lépe vyhovující podmínkám pokrizového období. V březnu roku 2010 uveřejnila Evropská komise její desetiletý plán, který se může chlubit podtitulem „inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění“ (Evropská komise, 2010b). Kromě konkrétního vytyčení cílů mělo být také ujasněno vzájemné postavení členských států a supranacionálních orgánů v této problematice. Tím se Komise pokusila odstranit nedostatky, jež byly tolik vyčítány strategii předchozích deseti let.

Nová evropská iniciativa má sloužit k vyvedení ekonomik Evropy z krize a k pobídnutí členských zemí chopení se šance reformovat systémy ihned po období očištné krize. Pro nastartování většího hospodářského růstu byly stanoveny tři oblasti zájmu:

- Rozvoj ekonomiky zakládající se na inovacích a vzdělanosti
- Podpora ekonomiky více zaměřené na ekologii a využívající zdroje méně zatěžující prostředí
- Snaha o ekonomiku založenou na vysoké zaměstnanosti

V každé z těchto oblastí definovala Evropa 2020 konkrétní hodnoty, kterých se státy mají pokusit dosáhnout v rámci svých politik. Tato skutečnost se spolu s vyšší koordinovaností nadnárodní a národní politiky považuje za největší posun od lisabonské strategie. Stanovením přesných cílů tak Evropská komise v čele s Barrosou eliminovala možnost spekulací nad tématy.

Cíle Evropy 2020:

- Zvýšení zaměstnanosti osob ve věku 20-64 let z dosavadních 69 % na 75 %
- Dosáhnutí 3 % HDP jako výše investic na výzkum a vývoj a vytvoření nového ukazatele ve sféře inovací
- Snížení emisí skleníkových plynů o 20 % (od úrovně z roku 1990) a zvýšení používání obnovitelných zdrojů
- Snížení počtu školáků, kteří předčasně vystupují ze vzdělávacího procesu z 15 % na 10 % a zvýšení podílu obyvatelstva s dosaženým terciálním vzděláním ze současných 31 % na 40 %
- Vyzvednutí 20 milionů obyvatelstva žijícího pod hranicí chudoby nad tuto mez

Pro podpoření strategie byly cíle rozděleny ještě podle odpovídajících hesel. V „inteligentním růstu“ se z pokusů o sociální reformy ukrývá iniciativa „Mládež v pohybu“. Ta má podpořit rozvoj vzdělávacích systémů napříč Evropou a povzbudit mezinárodní interakci mezi institucemi. Pod heslem „růst podporující začlenění“ byly uvedeny dvě sociální iniciativy:

- Program pro nové dovednosti a pracovní místa
- Evropská platforma pro boj proti chudobě

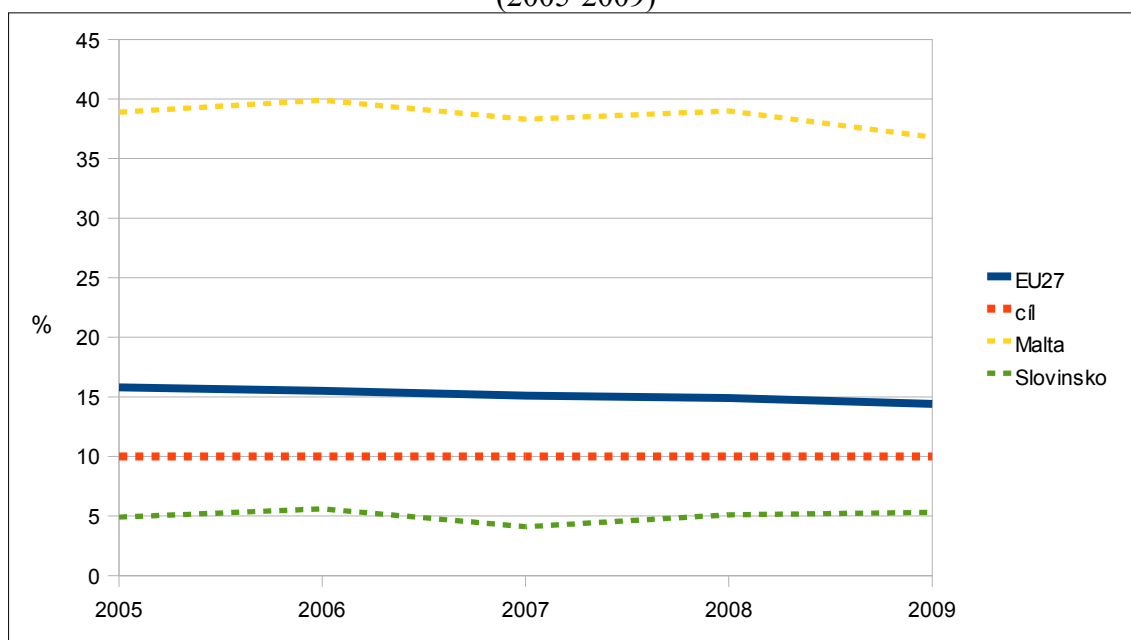
První zmíněná iniciativa má za úkol dohlížet na lepší atmosféru na trhu práce, kde poptávka a nabídka na sebe vzájemně lépe reagují a kde vysoká mobilita práce a rozvoj znalostí a dovedností po celý život umožní lepší ekonomický rozvoj a zvýšení efektivity práce v zemích Evropské unie. Evropská platforma pro boj proti chudobě se soustřeďuje na ekonomicky nejslabší část populace. Její myšlenkou je skutečnost, že rozvoj trhu práce umožní větší prostor pro operace s financemi plánovanými na sociální začlenění osob trpících vysokou mírou chudoby.

3. 3. 1. Hodnocení strategie Evropa 2020

Evropa 2020 má před sebou ještě celých 10 let. Proto hodnocení její účinnosti není prozatím možné. Před Evropskou unií v tuto chvíli stojí problém, který znemožňuje soustředit potřebnou energii na sociální politiku. Obnovení růstu a prosperity po krizi, která se v druhé polovině minulého desetiletí projevila, má dnes větší prioritu. I přes tuto skutečnost si ale musíme uvědomit, že ukazatele růstu jsou ovlivněny částečně i sociálními faktory, jako je nezaměstnanost, výše sociálních výdajů, či úroveň vzdělání obyvatelstva. Můžeme jen doufat, že Evropa 2020 bude vnímána jako vhodný doplněk k doporučením ohledně obnovení hospodářského růstu. Pro tuto chvíli máme příležitost pouze zhodnotit stav, v jakém se nachází na svém počátku s ohledem na posledních pět let.

Co se týče osob, které předčasně ukončily školní docházku, můžeme na grafu 8 pozorovat mírný pokles. Při nezměněném trendu můžeme očekávat, že cíli 10 % se do roku 2020 Evropská unie výrazně přiblíží. Na zlepšení tohoto aspektu vzdělávacího systému by se měly nejvíce zaměřit státy jako je například Malta, která svými 36 % láme v unii rekordy. Podobně jsou na tom Španělsko nebo Portugalsko, oba státy dosahují hranice 30 %. Nejlepšími výsledky se naopak může chlubit Slovinsko, těsně následováno Českou republikou, Polskem a Slovenskem.

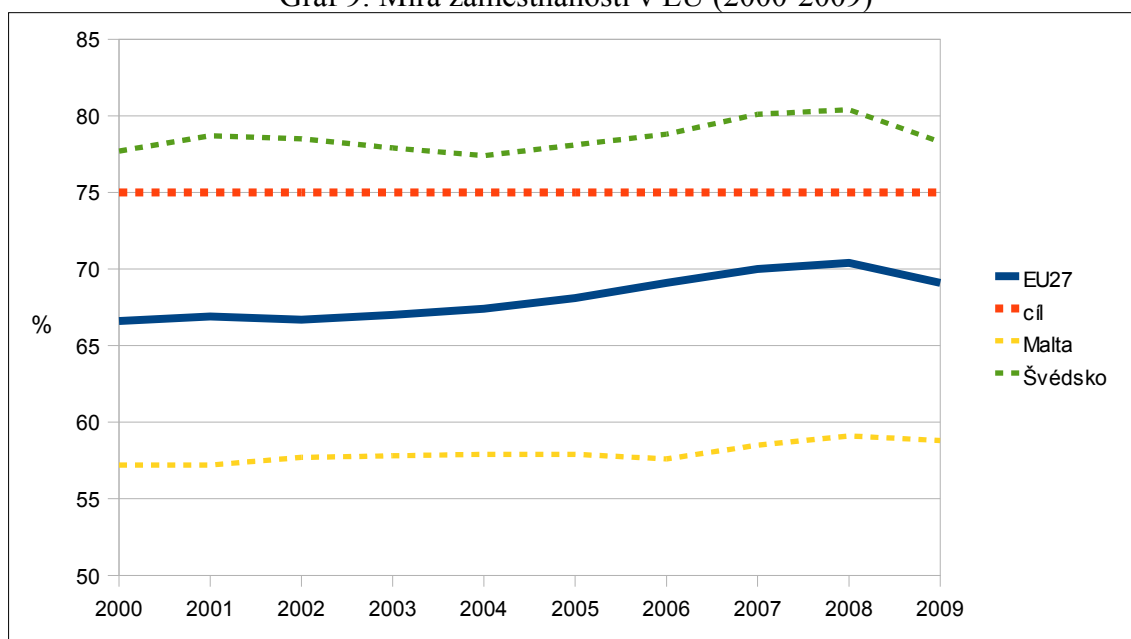
Graf 8: Počet obyvatel předčasně ukončujících školní docházku v % celkové populace (2005-2009)

Zdroj: Eurostat.

V otázce zaměstnanosti, kterou reprezentuje graf 9, v zemích Evropské unie byl do roku 2008 patrný rostoucí trend. Poté míra zaměstnanosti klesla. V dalších letech se vzhledem k pokrizovému období předpokládá její opětovný růst, dosažení stanoveného cíle 75 % však bude záležet na dalším evropském ekonomickém vývoji. Růst zaměstnanosti u Rumunska, které je známo nejnižšími hodnotami, je výraznější, než růst u Švédska. Potenciál pro dosažení cíle, stanoveného na 75 %, je tedy skryt ve zvyšování zaměstnanosti těch států, které jsou pod průměrem evropského průměru.

Graf 9: Míra zaměstnanosti v EU (2000-2009)

Zdroj: Eurostat.

Vyzvednutí 20 milionů obyvatel žijících pod hranicí chudoby nad tuto hodnotu bude mimo jiné záviset na reformě sociálních systémů. V tabulce 2 jsou uvedeny hodnoty pro hranici chudoby let 2005-2009 a velikost populace Evropské unie. Během uplynulých čtyř let bylo vyzvednuto celkem přes 12 milionů obyvatel zpod hranice chudoby. Pokud by trend pokračoval stejným tempem, pak můžeme očekávat, že Evropská unie tohoto cíle dosáhne.

Tabulka 2: Počet osob žijících v EU pod hranicí chudoby (2005-2009)

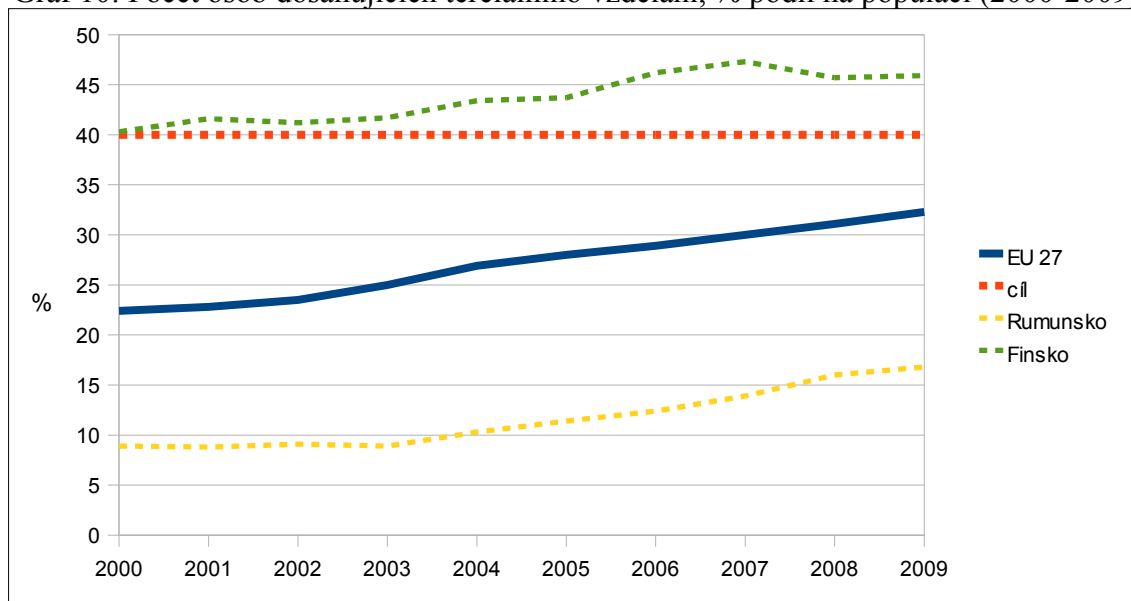
	2005	2006	2007	2008	2009
Celková populace (v mil.)	491,13	493,21	495,29	497,69	499,71
Počet osob pod hranicí chudoby (v %)	26	25	24,5	23,6	23,1
Počet osob pod hranicí chudoby (v mil.)	127,7	123,3	121,35	117,45	115,43
Rozdíl od minulého roku		-4,39	-1,96	-3,89	-2,02
Rozdíl celkem		-12,26			

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty.

Poznámka: Hranice chudoby je stanovena jako 60 % mediánu disponibilního důchodu.

Na grafu 10 je procenty znázorněn počet obyvatel, kteří dosahují terciální úrovně vzdělání. Od roku 2005 se míra vysokoškolsky vzdělané populace prudce zvýšila a stále vykazuje rostoucí trend. Při stávajících podmínkách tedy můžeme očekávat, že svého cíle dosáhne. Obdobně jako u problému zaměstnanosti můžeme očekávat, že k výraznějšímu nárůstu terciálně vzdělané části populace by mělo dojít u států s nejnižší hodnotou, to jsou státy jako například Slovensko, Česká republika, či Rumunsko, které je na tom nejhůře.

Graf 10: Počet osob dosahujících terciálního vzdělání, % podíl na populaci (2000-2009)

Zdroj: Eurostat.

Evropa 2020 je považována za iniciativu nezatíženou krizí a rozšířením Evropské unie v jejím průběhu, jako tomu bylo u lisabonské strategie. Jejím účelem má být vyvedení evropských států z pokrizového období a obnovení udržitelného a stálého hospodářského růstu tohoto kontinentu. Evropa 2020 počítá již od začátku s komplexitou systému vedení reforem, která je způsobena diametrální odlišností sociálních systémů napříč Evropou. V průběhu následujících let tedy není zatím pozorována tendence k predefinování cílů strategie. Plán iniciativy na léta 2010-2020 se zdá být více homogenní ve svých požadavcích. Navíc poskytuje dostatečný prostor individuálním potřebám jednotlivých zemí Evropské unie.

4 VÝCHODNÍ ROZŠÍŘENÍ

Předchozí analýza založená na příslušných člancích se zabývá státy Evropské unie, které do společenství vstoupily před východním rozšířením. To se stalo roku 2004 milníkem v historii novodobé Evropy. Do evropské rodiny společenství vstoupilo toho roku 10 států, které navýšily počet zemí Evropské unie téměř o polovinu. Byly to tyto státy: Česká republika, Maďarsko, Polsko, Slovensko, Slovinsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Kypr a Malta. Jejich přijetí bylo považováno za úspěšné pokračování rozšíření EU do dalších evropských zemí, které z tohoto společenství dovolí vybudovat konkurenceschopnou ekonomicky propojenou oblast, která bude moci soutěžit s nejvyvinutějšími ekonomikami světa. V roce 2007 pak na východní rozšíření svým přijetím navázalo Bulharsko a Rumunsko. V současné době tedy Evropská unie čítá 27 států, kde každý je charakteristický svými historicko-kulturními podmínkami, i stavem vlastní ekonomiky.

Unie má díky těmto odlišnostem o několik témat více, se kterými se musí poprat. Můžeme mezi ně počítat například způsob hlasování či stanovení politik uzpůsobených hlubokým rozdílem napříč Evropou. Kromě toho s sebou přichází státy do společenství přináší nejen znalosti, ale také břemena, která z části převádí na všechny členské země. Jsou jimi např. státní dluh, inflace, nebo nezaměstnanost. Vyrovnávání se s těmito fenomény ztěžuje politickou situaci už tak dost komplikovanou díky nárůstu počtu zemí EU. Díky tomu se zároveň navýšil celkový počet reprezentantů jednotlivých států. Proto při sporech roste riziko selhání vyjednávání, kde se zástupci členských zemí snaží obhájit své zájmy a evropskou legislativu nejvíce naklonit podmínkám své země. Jakákoli změna, radikálně měnící podobu evropského práva, je tedy nemožná. Kromě politické sféry vytvořilo rozšíření novou situaci i ve sféře ekonomické. Při tak vysokém počtu hospodářských politik a strategií můžeme v Evropě pozorovat odlišné hodnoty inflace, nezaměstnanosti, zadluženosti, celkové částky sociálních dávek, nebo růstu hrubého domácího produktu. Předmětem mé analýzy je situace v dnešní době, kdy se Evropská unie skládá z 27 států s rozdílnými podmínkami hospodářského vývoje.

Mezi nově přichozími státy pozorujeme četnou skupinu postkomunistických zemí. U těchto států si můžeme povšimnout společné historie. Tento fakt byl podpořen i díky skutečnosti, že všechny státy vstoupily do Evropské unie jako jedny z posledních a téměř naráz. Kromě nich se východní rozšíření týká také Kypru a Malty, u nichž, jako u

bývalých britských kolonií, můžeme očekávat odlišný vývoj, než u států východní Evropy.

V této kapitole rozeberu situaci států připojených k Evropské unii po roce 2004. Zmíním největší obavy doby předcházející rozšíření a diskutované výhody a nevýhody. Tyto obavy byly zaměřeny převážně na indikátory rozvoje a růstu, jako je například růst HDP, inflace, či nezaměstnanost. O ně se opřu i při odhalení skutečné situace tak, jak vypadala po východním rozšíření. Další kapitolou navazuje analýza spočívající v odkrytí podobností mezi státy východní Evropy a v podpoření myšlenky pátého evropského sociálního modelu – postkomunistického.

4.1 Obavy, náklady a užitky

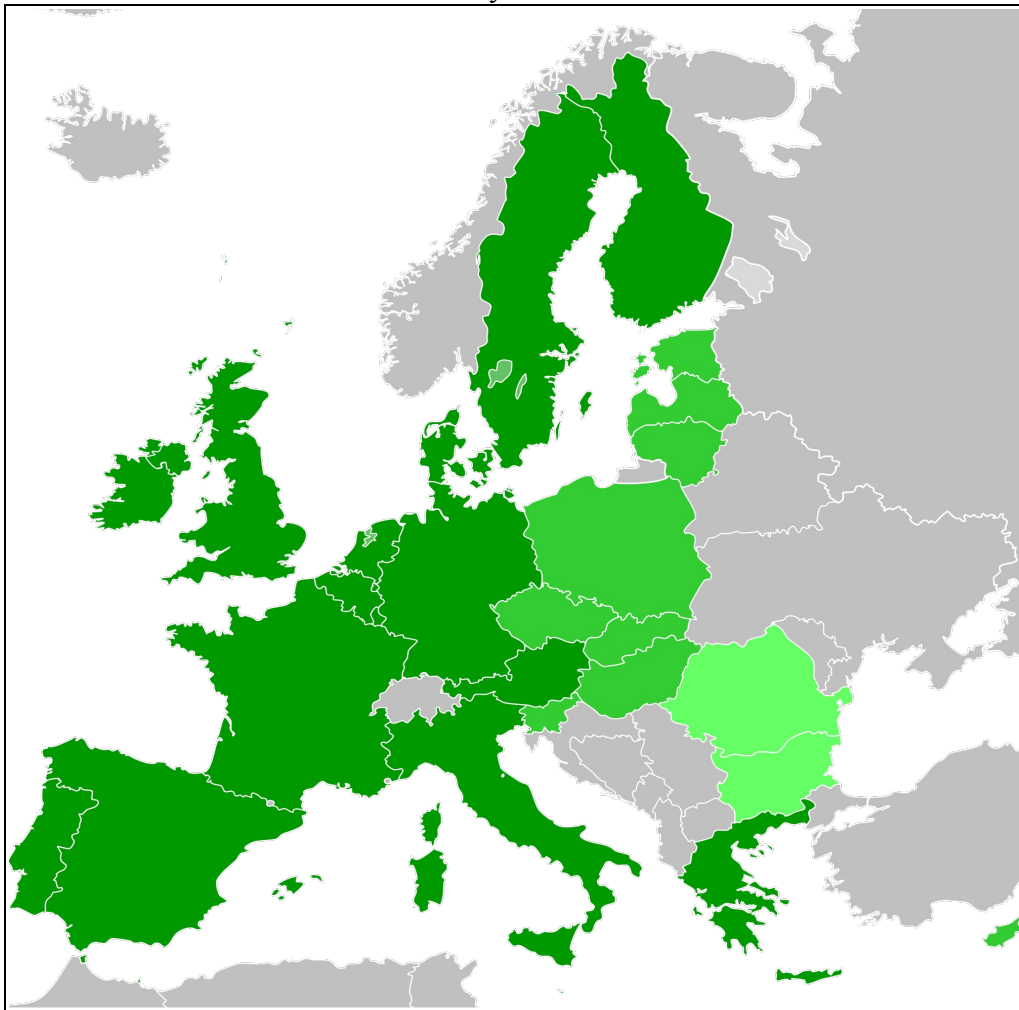
Co se týče srovnání východního rozšíření s předcházejícími, nemáme příliš záchytných bodů. Už jen v počtu přijímaných států je toto rozšíření bezprecedentní. Dalším – a možná podstatnějším – rozdílem je postkomunistická atmosféra, jejíž nádech můžeme pozorovat jak na charakteru obyvatelstva, tak v politické i ekonomické oblasti. Na obrázku 1 je vidět územní rozloha původní EU15 a států východního rozšíření (spolu s Rumunskem a Bulharskem, které do Evropské unie vstoupily roku 2007). Z obrázku je patrné, že největší rozlohu zaujímají státy EU15. Tento region vlastně „spolkl“ východní část evropského kontinentu a začlenil ji do svého plánu na integraci trhů. Kromě připojení rozlehlého území znamenalo rozšíření také zátěž více než stovky milionů obyvatelstva, přičemž tři čtvrtiny z nich se připojily roku 2004, zbylých téměř třicet milionů pak v roce 2007 (Eurostat). Přípravy na rozšíření však zabraly mnoho času, během kterého se kromě jednání také analyzovala situace přicházejících zemí a nástrah, které mohou ekonomice EU připravit.

Obavy panující na straně EU15 i východních států měly svá opodstatnění. Situace, v jaké se státy východní Evropy nacházely v druhé polovině dvacátého století, nasvědčovala nižšímu stupně rozvoje u těchto zemí. Západní Evropa se mohla oprávněně obávat problémů, které východní rozšíření může přinést. Na druhou stranu však bylo v zájmu Evropské unie vytvořit z těchto států své partnery a mít možnost zastavit politický či mocenský vývoj špatným směrem – např. zpátky k socialismu. Pokud by unie neumožnila východní Evropě účastnit se jejího integračního procesu, hrozilo by, že reformy probíhající v těchto zemích nabudou špatný směr a budoucí spolupráce všech evropských zemí nebude myslitelná (Baldwin, 1995). Členství v Evropské unii by mohlo zaručit postkomunistickým státům stálost a trvalost jejich

reforem, které nedovolí návrat socialismu (Tucker, Pacek, & Berinsky, 2002).

Obrázek 1: Východní rozšíření

Zdroj: Wikipedia, EU2004-2007

Poznámka: Země, které byly v Evropské unii před rokem 2004, jsou vyznačeny tmavě zeleně. Země východního rozšíření, uskutečněného právě v tomto roce, mají světlejší barvu, přičemž nejsvětlejší barvou jsou vybarveny Bulharsko a Rumunsko, státy tzv. „druhého kola východního rozšíření“.

Baldwin (1995) ve svém článku o východním rozšíření a jeho možných scénářích uvedl tři typy obav, které mohou ovlivnit vývoj prvního východního rozšíření. Tyto tři kategorie nazval: ekonomika a nižší a vysoká politika. Ekonomikou rozumíme obavy o ekonomický vývoj, jeho náklady a výnosy, typicky vyjádřené pomocí hrubého domácího produktu. Vysokou politikou myslí Baldwin komunikaci a kooperaci států na nejvyšší úrovni při jednáních o postupu v otázkách demokracie a míru. Tato kategorie představuje ten nejvýznamnější důvod pro východní rozšíření, který Evropská unie má. Co se týče nižší politiky, ta je chápána jako prostředek výkonu politické moci po uzavření smlouvy o členství (Baldwin, 1995).

Bezprostředně před uskutečněním prvního východního rozšíření bylo pro ekonomy populární analyzovat situaci pomocí jeho nákladů a benefitů. Obecně při integraci menšího regionu s větším platí, že spojení vytváří výhody pro obě oblasti, avšak výhody vzniklé menšímu regionu převyšují ty vzniklé většímu (Baldwin, 1995). Tato myšlenka se objevuje ve více článcích zabývajících se východním rozšířením. Některé z nich jsou citovány níže. Rozdílnost ekonomik a sociálních systémů nově příchozích států vidí Juhász (2006) jako negativní aspekt rozšíření. Jednotlivé modely by mohly při jednáních o sociálních věcech narazit na problémy, které nelze efektivně vyřešit pro všechny členské země. Na druhou stranu vnímá Juhász v integračním procesu pro státy s nižším stupněm vyspělosti příležitost zvýšit životní úroveň svých obyvatel pomocí redistribučních toků z ostatních zemí EU (Juhász, 2006).

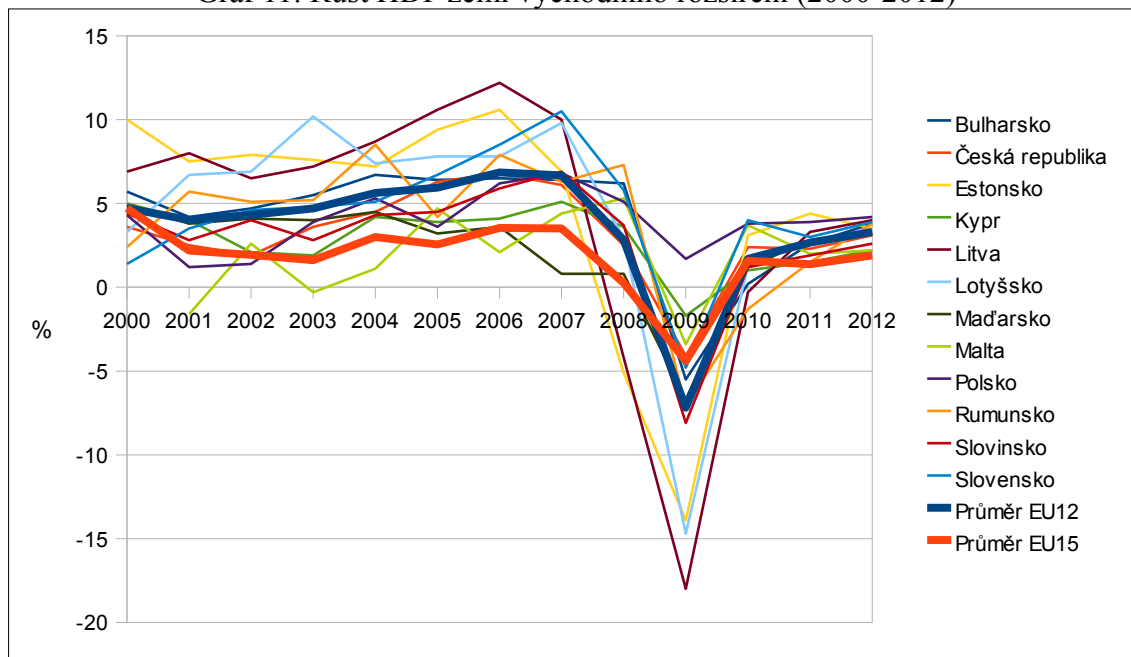
4.2 Vliv východních rozšíření na vývoj ekonomik nově příchozích států

Východní rozšíření mělo nově příchozím zemím pomoci v rychlejším rozvoji a růstu. Očekávalo se, že členství v EU bude pro nováčky znamenat lepší vývoj indexů růstu. Co se týče např. Visegrádské pětky⁴ a Estonska, jejich potenciál k rychlému vývoji v oblasti vědomostí a kapitálu umožňoval ekonomům předvídat míru růstu těchto zemí dokonce dvakrát až třikrát vyšší, než u zemí západní Evropy. Graf 11 ukazuje růst hrubého domácího produktu jako změny oproti předešlému roku v zemích obou východních rozšíření a v EU15 v průběhu let 2000-2012 (rok 2011 a 2012 jsou odhady uskutečněné Eurostatem). Jak je patrné, průměrný růst HDP zemí východního rozšíření začal převyšovat růst evropské patnáctky již na začátku desetiletí. Jeho rostoucí trend byl roku 2007 zastaven pro celou Evropskou unii a roku 2009 dosáhla většina ekonomik nejvýraznějšího dna za posledních deset let. Podobnosti křivek naznačují, že vývoj růstu HDP byl napříč Evropou podobný. Co se týče předpovědí na následující dva roky, ty na vývoj růstu HDP nahlíží relativně optimisticky, předpokládajíce pozvolný růst v úzkém intervalu hodnot.

Za další ukazatel vývoje ekonomiky je považována inflace. Její vývoj po dobu let 2000-2010 je znázorněn na grafu 12. Křivkou, která výrazně vybočuje ze „shluku hodnot“, je křivka míry inflace Rumunska, která v devadesátých letech zažívala hyperinflaci. Podobně jako v grafu 11 pozorujeme nejvyšší rozptyl hodnot u Litvy, Lotyšska a Estonska, tedy jedné skupiny států spřízněné územně i historicky.

4 Visegrádskou čtyřkou byly čtyři státy východní Evropy, které mezi sebou vytvořily alianci. Jedná se o Maďarsko, Polsko, Slovensko a Českou republiku. V uvedeném článku (Baldwin, Francois, & Portes, 1997) autoři pracují s pojmem Visegrádské pětky, kde pátou zemí je Slovinsko.

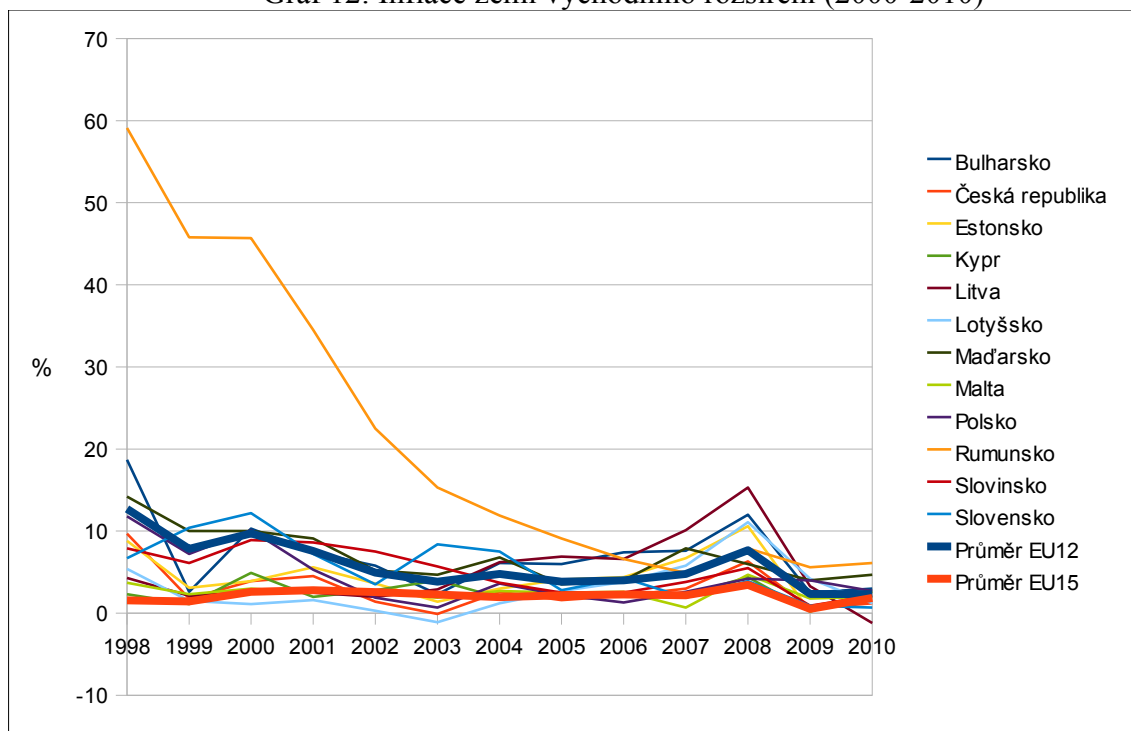
Graf 11: Růst HDP zemí východního rozšíření (2000-2012)

Zdroj dat: Eurostat, vlastní výpočty.

Poznámka: EU15 značí 15 zemí, které byly do roku 2004 členy Evropské unie. EU12 je označení nově přičleněných zemí prvního a druhého východního rozšíření.

Graf 12: Inflace zemí východního rozšíření (2000-2010)

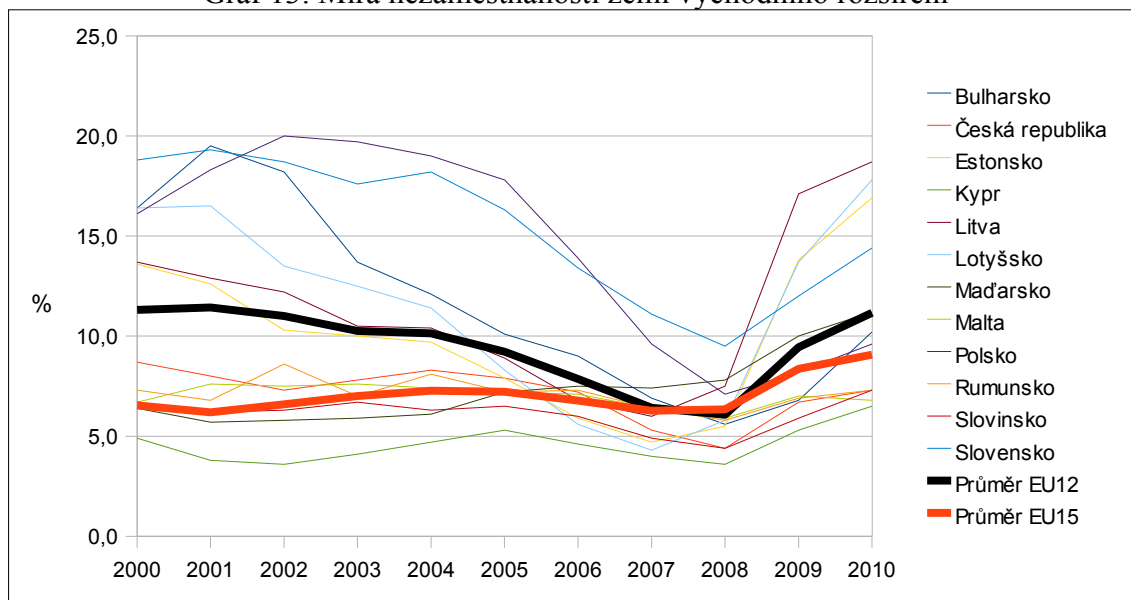
Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty.

Poznámka: EU15 značí 15 zemí, které byly do roku 2004 členy Evropské unie. EU12 je označení nově přičleněných zemí prvního a druhého východního rozšíření.

Míra nezaměstnanosti vykreslená v grafu 13 nevykazuje jednotný trend napříč Evropou. Téměř po celých deset let zkoumání je hodnota průměrné míry

nezaměstnanosti zemí východního rozšíření vyšší než u patnácti zemí Evropské unie tak, jak vypadalo její složení před rokem 2004. Co se týče Lotyšska, Litvy a Estonska, tyto státy stejně jako u předchozích dvou grafů vykazují nejvyšší míru nezaměstnanosti.

Graf 13: Míra nezaměstnanosti zemí východního rozšíření

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty.

Poznámka: EU15 značí 15 zemí, které byly do roku 2004 členy Evropské unie. EU12 je označení nově přičleněných zemí prvního a druhého východního rozšíření.

4.3 Výhody a nevýhody u skupin obyvatelstva

Dalším problémem, kterým se musí jednotlivé státy zabývat při rozhodování o svém vstupu do společenství, jsou jeho výhody a nevýhody pro jednotlivé skupiny obyvatelstva. Pokud by členství bylo výhodné pro všechny, pak by země svůj vstup do Evropské unie nemusela zvažovat. Podle Tuckera (2002) můžeme rozdělit obyvatele na vítěze a poražené. Vítězi jsou ti, pro které je členství výhodné a přináší jim více benefitů, než nákladů, kdežto poražení se musí vypořádat spíše s nevýhodami, než čerpat výhod rozšíření. Toto rozdělení lze aplikovat na demografické skupiny obyvatel. Mezi poražené pak můžeme počítat osoby v pobírající důchod, státní zaměstnance, nebo ženy. Jako vítězové jsou naopak označováni mladí, vysokoškolsky vzdělaní či zaměstnanci soukromého sektoru (Tucker et al., 2002).

5 TYOLOGIE STÁTŮ VÝCHODNÍ EVROPY

V druhé kapitole jsem se zabývala popisem původních patnácti zemí Evropské unie tak, jak její složení vypadalo do milníku 2004. Již čtyři roky však EU čítá 27 států. Původní čtyři modely, skandinávský, anglosaský, kontinentální a středozevní, tak přestávají stačit. Nabízí se myšlenka srovnání nově přichozích států východní Evropy v rámci zkoumaných veličin a případné dodefinování nového modelu.

5.1 Alternativní typologie států

Za průkopníka na poli sociálních modelů je považován Esping-Andersen, který ve své knize, „The Three Worlds of Welfare Capitalism“, rozlišil liberální, socio-demokratické a konzervativní sociální státy (Esping-Andersen, 1990, převzato z Fenger, 2007). Jeho typologie spustila řadu pokusů o další typologie, které se snažily zkoumat sociální systémy napříč zeměkouli. Objevila se například studie konfuciánského modelu (Kwon, 1997, převzato z Fenger, 2007) či „model protinožců“, zkoumající sociální systémy Austrálie a Nového Zélandu (Castles, 1998, převzato z Fenger, 2007).

Přímo na práci Esping-Andersena navázal například Ferrera (1996), zmíněný v druhé kapitole. Jeho přínosem bylo rozdělení konzervativního typu na středozevní a kontinentální. Tohoto rozdělení bylo použito ve druhé kapitole, na kterou nyní navazují.

5.2 Sociální model východní Evropy

V původních čtyřech modelech, zkoumaných v druhé kapitole, je rozděleno patnáct států. Východní rozšíření (včetně jeho druhé části) se týkalo dvanácti států. Můžeme tedy očekávat vysokou míru rozdílností mezi jednotlivými státy. Při definování modelů sociálních systémů je potřeba do jisté míry zanedbat odlišnosti. Proto můžeme předpokládat, že při určité míře zanedbaných rozdílů se nám podaří státy východního rozšíření rozdělit do malého množství modelů.

Kontinentální země východní Evropy, které se roku 2004 a 2007 připojily k rodině států Evropské unie, mají společnou historii. V druhé polovině dvacátého století byly jejich obyvatelstva ovlivněny socialismem. Tyto společnosti byly význačné plnou zaměstnaností, dotací jídla a nájmu a levným sociálním a vzdělávacím systémem (Deacon, 2000). Sociální zabezpečení mělo tři hlavní pilíře, které tvořily základ sociálního systému. Zajištění v důchodu a zdravotní a rodinné příspěvky. Tyto dávky

byly doplněny systémem zaměstnaneckých a spotřebitelských příspěvků (Fajth & others, 1999).

Typologií postkomunistických států se zabývá i Fenger (2007). Ten se v návaznosti na východní rozšíření chopil příležitosti odhalit podobnosti ve vývoji východoevropských zemí. Mezi zkoumanými veličinami byly například vládní výdaje na zdravotnictví, na vzdělávání, na sociální příspěvky, příjmy, míra nerovnosti, participace žen na trhu práce, růst HDP, či nezaměstnanost. Studií těchto a dalších proměnných dosáhl (při zanedbání určité odlišnosti mezi státy) Fenger rozlišení šesti sociálních modelů do kterých zahrnul i některé mimoevropské země:

- Konzervativní typ, kam patří Rakousko, Belgie, Francie, Německo, Holandsko, Řecko, Itálie a Španělsko. Sloučením kontinentálního a středozevního typu tak podpořil myšlenku, že tyto dvě skupiny zemí k sobě mají v otázce sociálního zabezpečení blízko. Hlavními problémy těchto států je nízká participace žen a vysoká nezaměstnanost, kterou odráží i skutečnost, že populace bývá vysoce závislá na sociálních příspěvcích.
- Socio-demokratický typ sociálního státu odpovídá skandinávské rodině z typologie Ferrery (1996). Stejně jako on charakterizuje Fenger tuto skupinu vysokými daněmi a velkou mírou přerozdělení. Ženy nadprůměrně participují na trhu práce.
- Třetím je typ liberální, kam z evropských zemí spadá pouze Velká Británie. Kromě ní byly do této skupiny zařazeny Spojené státy a Nový Zéland. Liberální typ se vyznačuje nízkými sociálními výdaji a vysokou nerovností v obyvatelstvu.

Následující tři typy sociálních států se týkají převážně států východního rozšíření:

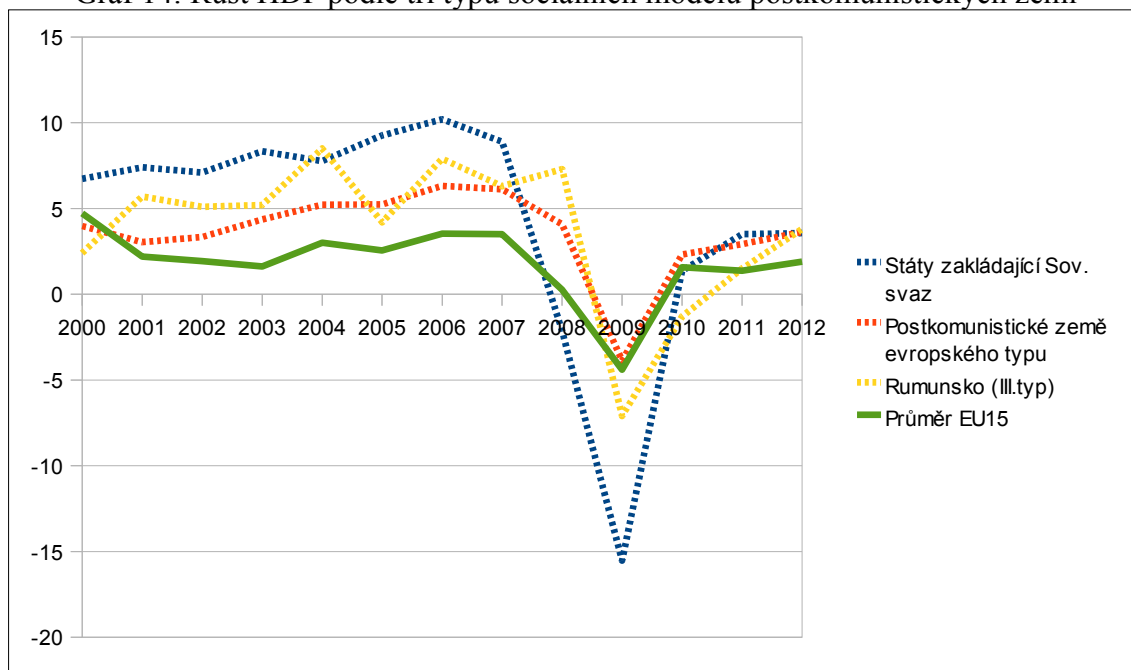
- Bělorusko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Rusko a Ukrajina tvoří čtvrtý typ, složený ze států zakládajícího Sovětského svazu. Tyto země jsou především charakteristické velmi nízkou hladinou důvěry.
- Mezi postkomunistické země evropského typu patří Bulharsko, Chorvatsko, Maďarsko, Polsko, Slovensko a Česká republika. Přestože se tento typ velmi podobá čtvrtému modelu, ekonomika těchto zemí je mnohem více otevřená

mezinárodnímu obchodu a uvolněnost ekonomického vývoje posledních let je možné pozorovat na míře růstu a inflace.

- Typ rozvíjejících se sociálních zemí je složen z Gruzie, Rumunska a Moldávie. Jejich sociální systém není zatím dostatečně vyvinutý, aby se vypořádal s těžkou sociální situací, ve které se země nachází.

Hlavní rozdíl mezi postkomunistickými a ostatními státy Evropy můžeme pozorovat v míře důvěry, která je mnohem nižší. V analýze, kterou Fenger (2007) provedl na proměnných týkajících se sociálních systémů, byla tato míra důvěry zkoumána pomocí ekonometrického modelu. Výsledkem byly koeficienty, jejichž porovnáním zjišťujeme, že míra důvěry u tří typů postkomunistických sociálních modelů je výrazně nižší, než u zbývajících tří modelů, které nebyly socialismem zasaženy⁵. Kromě této veličiny můžeme stupeň vývoje států východní Evropy pozorovat i na grafech 14-17.

Graf 14: Růst HDP podle tří typů sociálních modelů postkomunistických zemí

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty.

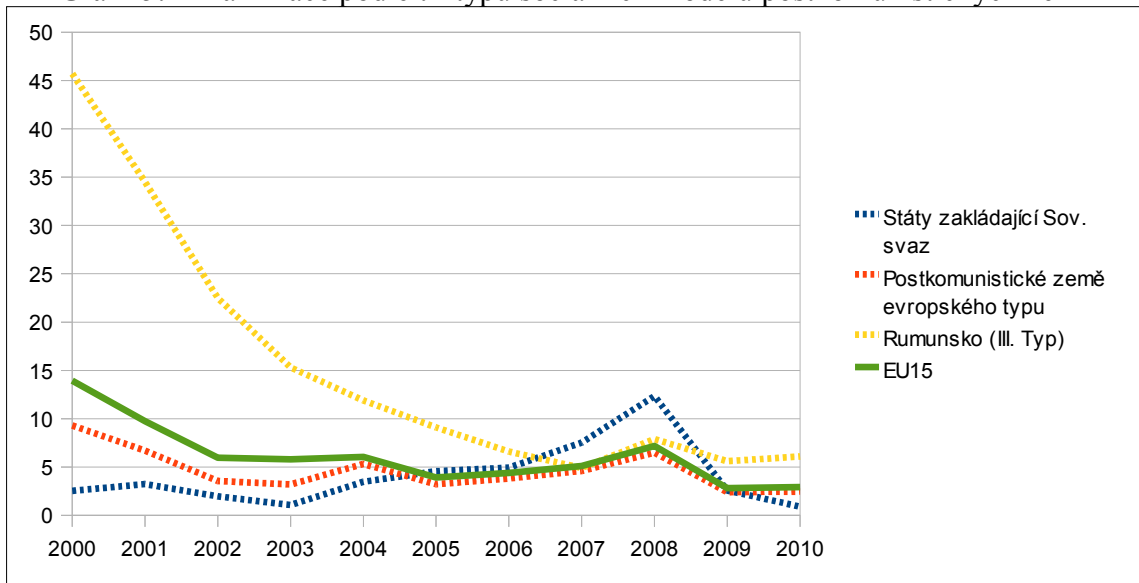
Graf 14 potvrzuje domněnky z grafu 11, kde byl zřejmý stejný vývoj hodnot růstu HDP u zemí Litvy, Estonska a Lotyšska. Při zprůměrování křivek těchto tří zemí a

⁵ U prvního typu sociálního modelu byl odhadnut koeficient 32.45, u druhého 62.33, u třetího 35.43. Koeficienty pro čtvrtý až šestý typ (postkomunistické sociální modely) nabývaly hodnot 24.8, 20.18 a 13.9 (Fenger, 2007).

porovnání s dalšími dvěma typy sociálních modelů (také průměry hodnot jednotlivých států v rámci jednoho typu) vychází první typ postkomunistických zemí jako nejvíce nestabilní. Průměru patnácti zemí Evropské unie se nejvíce přibližují státy, které postkomunistickou transformací prošly nejlépe.

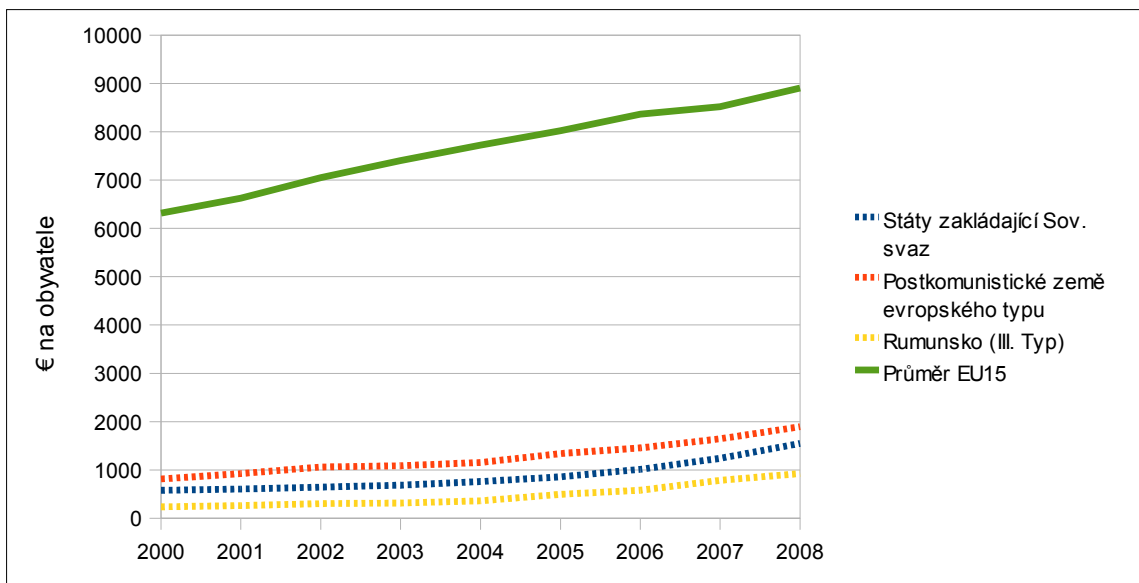
Míra inflace znázorněná v grafu 15 nedemonstruje žádné výkyvy, či příliš silné odlišnosti mezi modely. Jediná výrazná odchylka je pozorovatelná u Rumunska, jehož hyperinflace v devadesátých letech již byla zmiňována.

Graf 15: Míra inflace podle tří typů sociálních modelů postkomunistických zemí

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty.

Graf 16: Výše výdajů podle tří typů sociálních modelů postkomunistických zemí

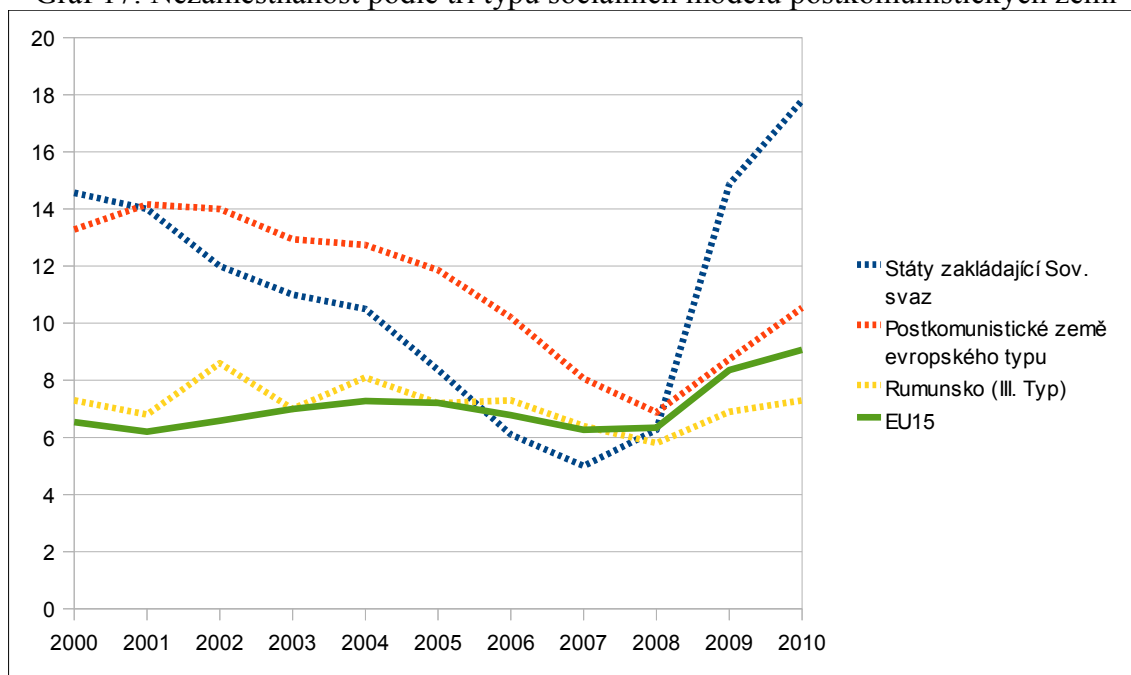

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty

Graf 16 nastiňuje výše sociálních výdajů. Zatímco výdaje EU15 v průměru dosahovaly roku 2008 téměř 9000 eur na jednoho obyvatele, výdaje všech tří typů sociálních modelů v rámci východních zemí se drží pod hranicí 2000 eur. Ačkoli jsou mezi těmito třemi modely pozorovatelné odlišnosti, největší rozdíl pozorujeme při srovnání se zbytkem Evropské unie.

Graf 17: Nezaměstnanost podle tří typů sociálních modelů postkomunistických zemí

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty.

Porovnání jednotlivých typů sociálních modelů postkomunistických zemí je možné pohledem na nezaměstnanost. Ta je zobrazena v grafu 17, kde nejvýraznějším prvkem je křivka prvního typu sociálního modelu, tj. zemí zakládajících Sovětský svaz. Hodnoty jeho nezaměstnanosti vykazují nejvyšší rozptyl, po většinu zkoumaného desetiletí jsou navíc v horní polovině grafu. Nad touto křivkou byla mezi lety 2001 a 2008 překvapivě vysoko křivka míry nezaměstnanosti druhého typu – tj. zemí po úspěšné transformaci.

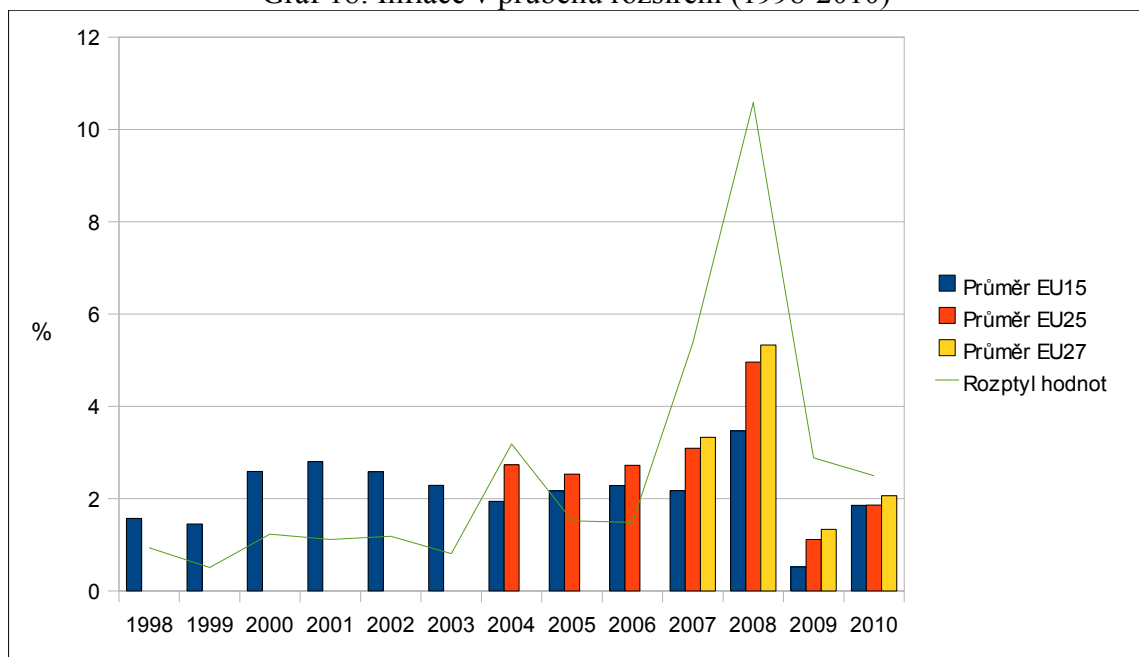
Z uvedených grafů je patrné, že mezi jednotlivými zeměmi s komunistickou minulostí jsou značné rozdíly. Tyto odlišnosti však neznemožňují klasifikaci vlastního postkomunistického typu sociálního modelu, jelikož rozdíly mezi ním a ostatními modely jsou uspokojivě signifikantní (Fenger, 2007).

5.3 Rozdíl mezi EU15 a východem

Po uskutečnění východního rozšíření následovaly analýzy nově vzniklé situace. Například ještě v devadesátých letech vykazovala Evropská unie dva a půlkrát vyšší bohatství, než země Visegrádské pětky. Ty byly zas dva a půlkrát více zaměřené na zemědělství (Baldwin et al., 1997). Kromě ekonomických odlišností vnímala Evropská unie u svých nových členů nedostatek zkušeností s manažerským vedením regulace za účelem rychlejší integrace. Tento deficit byl vnímán i na poli privátního sektoru (Baldwin, 1995).

Rozdíly mezi patnáctkou vyspělých států Evropské unie a nových členských států jsou znázorněny v grafu 18 a 19. První z těchto dvou grafů znázorňuje rozdíl mezi inflací evropské patnáctky a inflací Evropské unie v počtu, který ten daný rok čítala. Na grafu můžeme pozorovat signifikantní rozdíl mezi jednotlivými barvami sloupců. Z tohoto pozorování je možné říci, že obě rozšíření způsobily výrazný nárůst inflace na území Evropské unie. V hodnotách roku 2010 je však patrné, že výše inflace se pomalu sjednocují. Křivka rozptylu hodnot inflace znázorňuje rozptyl jednotlivých hodnot inflací zemí, které ten rok byly členy EU. Její první větší zlom pozorujeme v roce 2004, kdy vstoupilo do unie deset států. Vstup Bulharska a Rumunska jistě také způsobil vzrůst rozptylu, jeho konkrétní účinek však není zřejmý díky dopadům ekonomické krize, která v tomto období zasáhla svět.

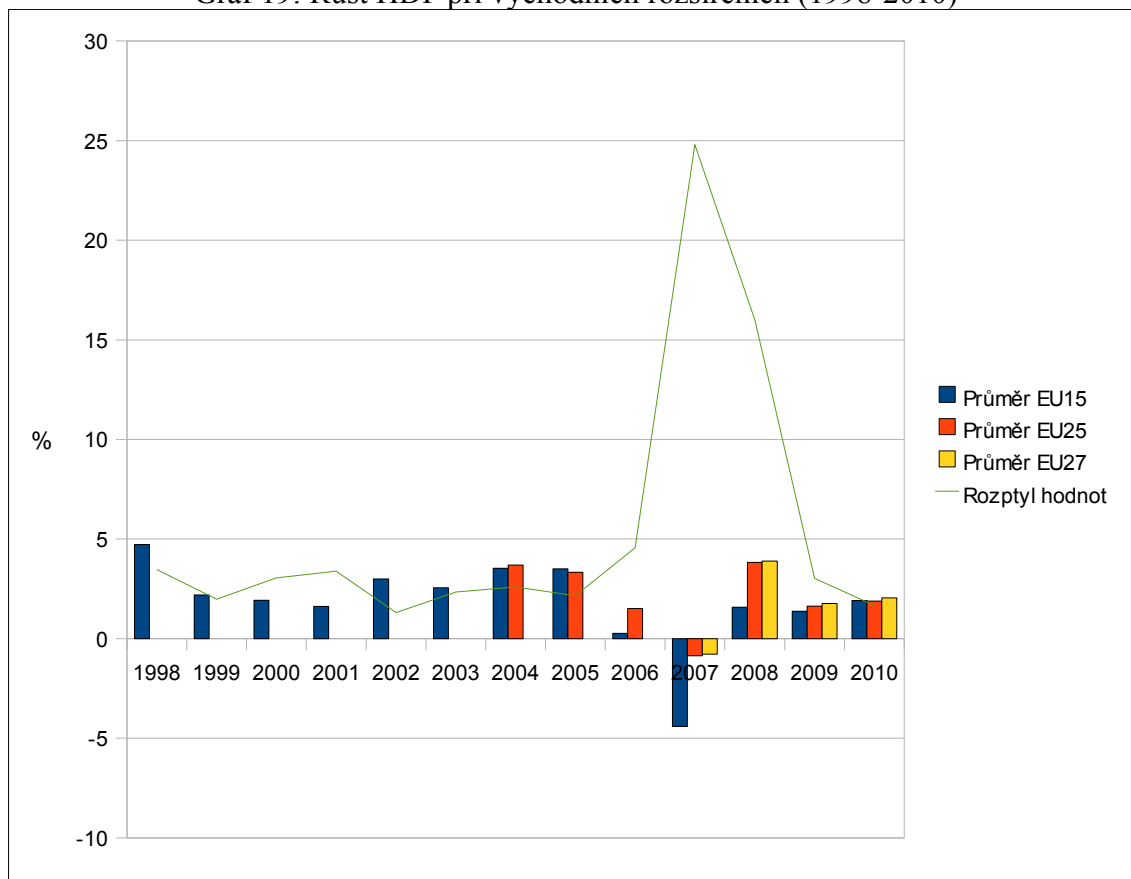
Graf 18: Inflace v průběhu rozšíření (1998-2010)

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty.

Jak v grafu míry inflace, tak v grafu 19, který znázorňuje růst HDP, pozorujeme prudký vzrůst rozptylu jeho hodnot v roce 2007, který se navrácí na svou původní hladinu až v roce 2009. Rozdíl oproti trendu grafu inflace je výrazně pozorovatelný v roce 2007 – s podobným vývojem již v roce 2006. Všechny státy Evropské unie se v průměru dostaly do záporných hodnot růstu hrubého domácího produktu. Míra růstu zemí evropské patnáctky však vybočuje z okolních hodnot.

Graf 19: Růst HDP při východních rozšířeních (1998-2010)

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty.

6 KONVERGENCE POLITIK K EVROPSKÉMU SOCIÁLNÍMU MODELU

Jak již bylo uvedeno, v rámci politik pozorujeme mezi státy vysoké rozdíly způsobující neúčinnost univerzálních opatření. Lisabonská strategie a strategie 2020 byly prvními iniciativami svého druhu, které se v otázce sociálních věcí zaměřily právě na tuto problematiku a svými doporučeními se snaží v Evropě nastolit nový způsob vedení sociální politiky - „evropského sociálního modelu“. Ten si za své ambice nebere nahrazení současných modelů evropských sociálních systému ochrany. Jeho snaha vyplývá z nutnosti sjednotit postup členských zemí. Proto evropský sociální model je spíše abstraktní pojem, nikdy ne zcela naplněný, který podporuje myšlenku samostatných supranacionálně dohlížených ekonomik. Jeho úkolem je převážně vytvářet prostor pro diskuse a napomáhat sjednocení trhu práce napříč evropskými státy.

Evropský sociální model bývá označován také jako „bod“, do kterého ekonomiky Evropské unie směřují. Je postaven na myšlence konvergence sociálních modelů k jednomu typu⁶. V současné době se evropské státy nacházejí v milníku, kdy se – často tlačeni Evropskou unií – připravují na reformy sociálních systémů. Evropská unie se snaží prosadit iniciativy jako je Lisabonská strategie či Evropa 2020, ve kterých se snaží navodit pocit jednotnosti evropských států. Členské země tak volí mezi tradičními a moderními hodnotami, mezi racionalitou a sentimentem, či mezi všestrannou racionalitou a autonomií (Berting, 2006, převzato z Phillips, 2006).

Bouget (2006) upozorňuje na fakt, že přes snahy o ekonomické směřování do jednoho cíle skrze jednotný trh či Maastrichtská kritéria nebylo žádné konvergence dosaženo. Stejný osud podle něj čeká Evropský sociální model, pokud se v rámci něj jasně nestanoví společně uznávané hodnoty, kterých bude chtít každý členský stát dosáhnout (Bouget, 2006).

Evropský sociální model se po východních rozšířeních musel vypořádat s řadou problémů, které nově přichází členské země přinesly. V první řadě jde o překážky volného pohybu pracovníků na straně států východní Evropy, jejichž odstraněním se umožní přesun obyvatelstva do těch správných regionů Evropské unie (Phillips, 2006). I přes potíže vznikající vstupem východoevropských zemí do EU však neúspěch

---

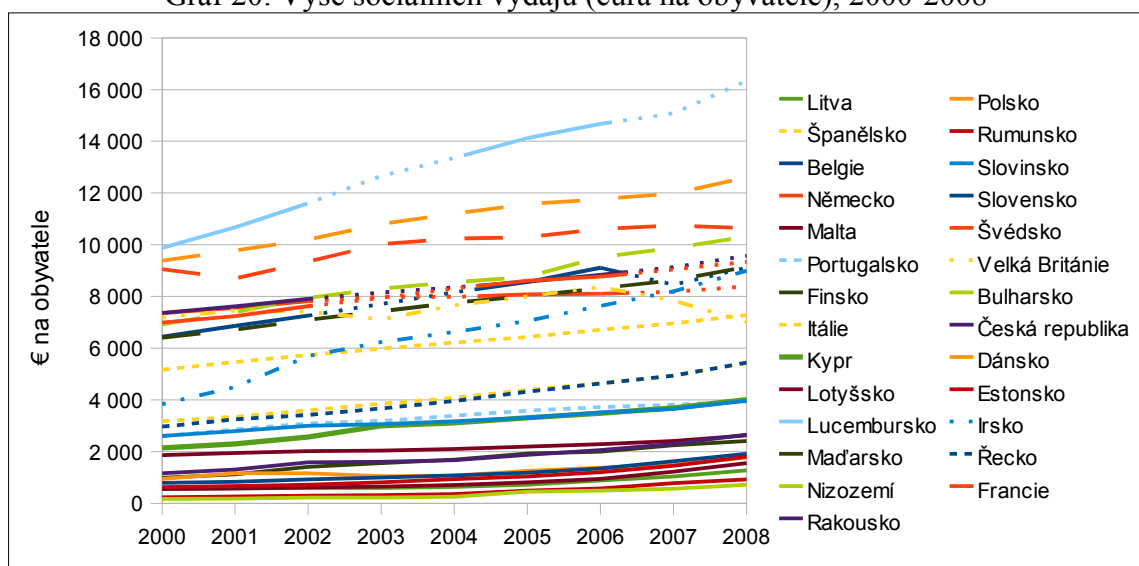
6 Phillips (2006) se ve své práci zmiňuje, že „...cílem sociální Evropy není pouze působit směrem k evropské solidaritě, ale také vytvářet společná sociální práva napříč Evropou, kde jižní, východní i střední Evropa konverguje ke kontinentálnímu sociálnímu modelu.“ (Phillips, 2006)

Evropského sociálního modelu nesignalizuje problém na straně zemí východního rozšíření, ale spíš špatné nastavení politiky sociálního zabezpečení (Lendvai, 2004).

Na následujících grafech je možno pozorovat, jak k sobě sociální politiky konvergují ze dvou pohledů. Prvním je konvergence politik jako míry restriktive. Z výše sociálních výdajů, které stát rozděljuje, lze odvodit štedrost systému. Druhý aspekt konvergence je skutečný stav ekonomiky a efektivnost, se kterou sociální politiky směřují do svého cíle. Tuto skutečnost budu demostrovat na cílech strategie Evropa 2020, jakožto iniciativy, která se má přičinit o směřování k jednomu evropskému sociálnímu modelu. Přestože by stát vykazoval konvergenci v sociální politice, výsledné hodnoty míry přerozdělení a efektivity mohou vykazovat opačný směr.

Na grafu 20 je znázorněn jeden z aspektů sociální politiky. Jsou jím agregátní sociální výdaje vyjádřené v eurech na jednoho obyvatele. Z něj můžeme usuzovat, že minimálně k výrazné konvergenci v této oblasti sociální politiky nedochází. Z grafu vyplývá, že výše výdajů na sociální zabezpečení je výrazně nižší u států východních rozšíření. Jejich křivky se nachází ve spodní části hodnot. Z hodnot rozptylů uvedených v tabulce 3, které jsem se rozhodla použít jako indikátor konvergence – či případné divergence – zjišťuji, že je dokonce nepotvrzena domněnka konvergence. Za posledních devět let totiž hodnota rozptylu rostla, což naznačuje zvyšující se interval hodnot, ve kterých se výše sociálních výdajů pohybují.

Graf 20: Výše sociálních výdajů (eura na obyvatele), 2000-2008

Zdroj: Eurostat.

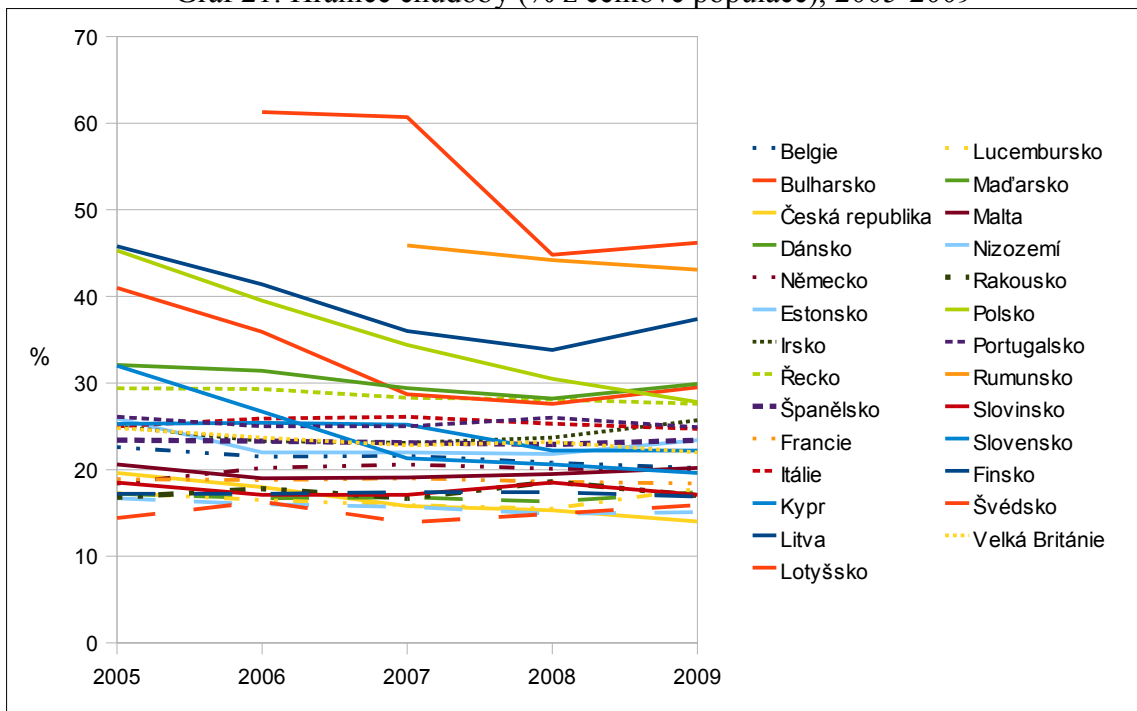
Tabulka 3: Rozptyly výše sociálních výdajů, EU27 (2000-2008)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Rozptyl, EU27, v mil.	9,73	10,36	11,46	12,78	13,73	14,38	15,20	15,17	16,13

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty.

Zajímavější situace vznikla na grafu 21, který již znázorňuje výsledky sociální politiky. Míra chudoby, ilustrovaná v tomto grafu, je počítána jako počet osob žijících pod hranicí chudoby. Ta je stanovena na 60 % mediánu disponibilního důchodu. Opět největšími odlišnostmi se vyznačuje Bulharsko a Rumunsko, ke kterým má v posledním roce sklon konvergovat míra chudoby Litvy. Při propočtu rozptylu hodnot (tabulka 4) vidím, že variance zpočátku rostou, což je způsobeno faktem, že k roku 2005 nebyla poskytnuta data hranice chudoby pro Bulharsko. Po roce 2007 se ale rozptyl snižuje téměř na polovinu, což se nám potvrzuje i z grafického znázornění v již komentovaném grafu 21. Při zkoumání dat po zanedbání hodnot Bulharska, Litvy a Rumunska však můžeme tvrdit, že podle rozptylu, jehož hodnota je výrazně nižší a klesá po celou dobu, k sobě míry chudoby, konvergují.

Graf 21: Hranice chudoby (% z celkové populace), 2005-2009

Zdroj: Eurostat.

Tabulka 4: Rozptyly u hodnot počtu osob pod hranicí chudoby, EU27 a EU24 (2005-2009)

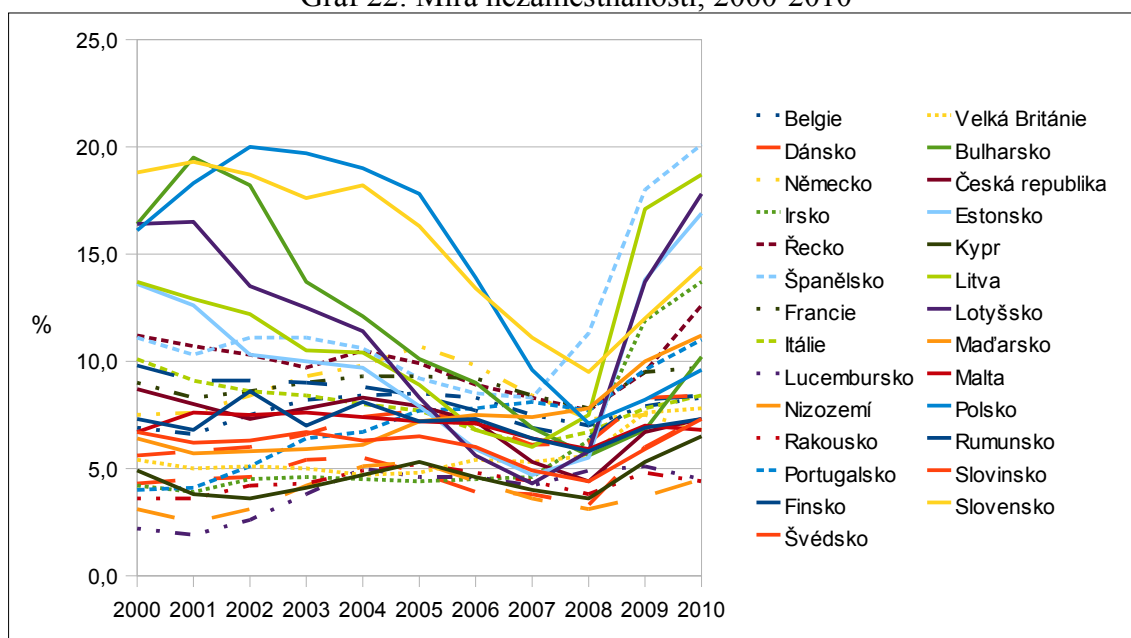
	2005	2006	2007	2008	2009
Rozptyl (EU27)	76,24	105,08	104,97	61,4	65,66
Upravený rozptyl (EU24)	59,52	40,05	27,4	21,25	21,58

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty.

Poznámka: Upravený rozptyl je rozptyl očištěný o data Bulharska, Rumunska a Litvy.

Podstatným výsledkem sociální politiky je míra nezaměstnanosti. Její výše odpovídá úspěšnosti vlády ve stanovování vhodných opatření podporujících zaměstnanost. I přes snahu Evropské unie sjednotit stav členských zemí pomocí Lisabonské strategie a strategie Evropa 2020 však v posledních hodnotách grafu 22 pozorujeme divergenci.

Graf 22: Míra nezaměstnanosti, 2000-2010

Zdroj: Eurostat.

Jak graf 22 naznačuje, při analýze rozptylů za jednotlivé roky jsem nepřišla na jakýkoli trend. Křivky některých států však vykazují výrazné skoky, jiné země drží svoji nezaměstnanost v úzkém intervalu hodnot. Tuto skutečnost ilustruje tabulka 5. Zemí, jejíž nezaměstnanost se pohybuje s co nejnižšími odchylkami, jsou Rakousko a Malta, se shodným rozptylem 0,29. Tyto dva státy hned následuje Francie. Naopak nejnestálější míra nezaměstnanosti dopadla v posledních deseti letech na Polsko, které následuje Lotyšsko a Bulharsko. Zatímco Rakousko s Francií jsou státy kontinentálního typu sociálního zabezpečení, všechny tři státy s největším rozptylem nezaměstnanosti jsou zástupci východního rozšíření. Tím se pouze potvrzuje teorie sociálních modelů.

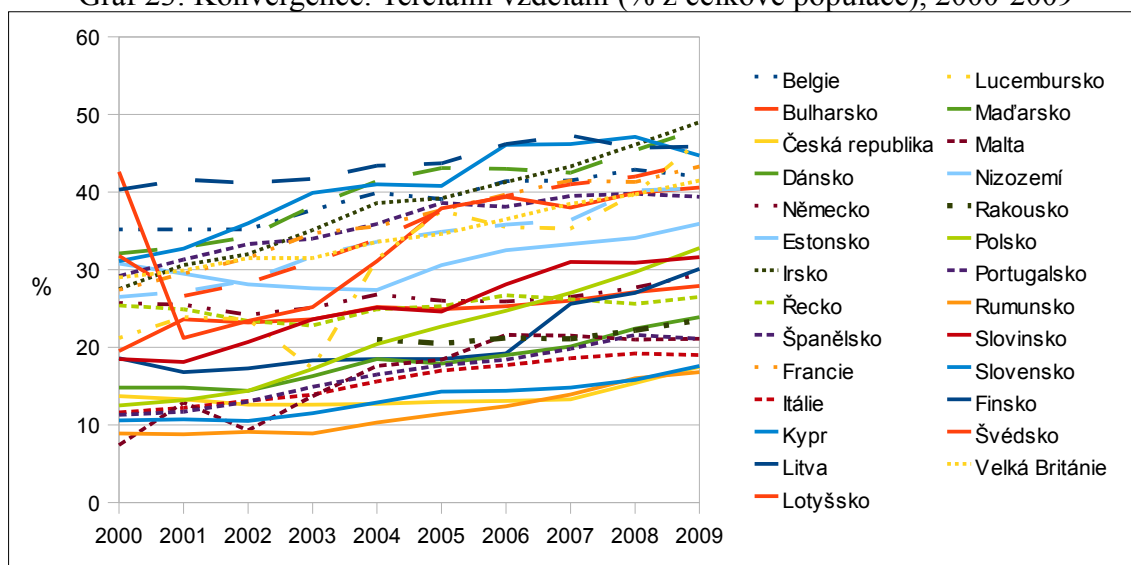
Tabulka 5: Rozptyly hodnot měr nezaměstnaností jednotlivých zemí EU (2000-2010)

Země	Rozptyl	Země	Rozptyl
Belgie	0,45	Velká Británie	1,14
Dánsko	1,34	Bulharsko	22,57
Německo	1,6	Česká republika	1,67
Irsko	11,5	Estonsko	15,14
Řecko	1,87	Kypr	0,79
Španělsko	14,26	Litva	16,75
Francie	0,33	Lotyšsko	22,79
Itálie	1,32	Maďarsko	3,18
Lucembursko	1,36	Malta	0,29
Nizozemí	0,81	Polsko	24,83
Rakousko	0,29	Rumunsko	0,57
Portugalsko	4,69	Slovensko	0,68
Finsko	1,02	Slovensko	12,1
Švédsko	1	EU27	0,63

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty.

Graf 23 uvádí počty vysokoškolsky vzdělaných osob v procentech vzhledem k populaci. Ač mají křivky rostoucí trend, jejich rozptyl zůstává stejný pro všechny zkoumané roky. O konvergenci tedy v tomto případě nemůžeme mluvit. Zároveň v tabulce 6, která znázorňuje rozptyly hodnot počtu terciálně vzdělaných osob, nevidíme v pohybech čísel rostoucí ani klesající trend. Otázka terciálního vzdělávání tedy nemůže být prozatím použita pro znázornění případné konvergence v sociálních modelech Evropské unie.

Graf 23: Konvergence: Terciální vzdělání (% z celkové populace), 2000-2009

Zdroj: Eurostat.

Tabulka 6: Rozptyly hodnot počtu terciálně vzdělaných osob, EU27, % populace (2000-2009)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Rozptyl	97,57	80,38	88,6	97,64	97,81	107,13	114,95	111,43	111,71	115,17

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty.

Plány pro společný postup Evropy v otázkách sociálních věcí nejsou novinkou a vznikající iniciativy se teprve začínají ubírat správným směrem. Konvergence, kterou jsem se pokoušela odhalit v rámci Evropské unie, se na uvedených datech neprojevila. Členské země v tuto chvíli začínají se strategií Evropa 2020. Ta se pokouší o stanovení cílů, kterých má unie dosáhnout. Při správném postupu evropských států by tyto plány měly být úspěšné. V tu chvíli můžeme předpokládat, že rozptyl hodnot se zúží, neboli že členské země budou konvergovat k bodu, který se mnohými označuje za evropský sociální model.

ZÁVĚR

Evropské sociální systémy jsou téma, které bývá v posledních deseti letech hojně zpracovááno v různých člancích. Pozice Evropské unie jako instituce, která dohlíží na vývoj reforem členských zemí, je nezpochybnitelná. Její iniciativy, mezi kterými zaujímá lisabonská strategie spolu s Evropou 2020 významné postavení, se svými snahami zasluhují minimálně o diskuzi, ke kterým na poli sociální politiky poslední dobou dochází poměrně často. Při hodnocení úspěšnosti lisabonské strategie nesmíme opomenout, že během svého působení zažila dvě východní rozšíření, která – jak se ukázalo ve čtvrté kapitole, pojednávající o dopadu rozšíření na míru růstu Evropské unie – měly nepříznivý vliv na plnění jejích cílů. I přesto ale byla lisabonská strategie Evropskou komisí v čele s předsedou Barrosem shledána úspěšnou iniciativou. Co se týče strategie Evropa 2020, stojíme v tuto chvíli na jejím počátku. Při bližším pohledu na její cíle můžeme však předpokládat, že pokud se budou zkoumané hodnoty vyvíjet stejným trendem, bude moci být Evropa 2020 označena za úspěšnou a splněnou.

Východní rozšíření, které v polovině prvních deseti let 21. století zkomplikovalo řízení Evropské unie, mělo na ekonomiku společenství výrazný negativní vliv. Hodnoty míry růstu inflace byly po celé období 2004-2010 vyšší pro stávající počet členských států, než pro patnáctičlenné jádro unie. Růst HDP vykazoval spíše opačný trend, přičemž rozdíly mezi EU15 a východoevropskými státy nebyl až tak výrazný. Přesto se však následným zkoumáním charakteristik nových členských zemí potvrdila domněnka o dalších třech modelech sociálních systémů, skrytých mezi postkomunistickými státy. Tyto tři nové sociální modely se vyznačují nižšími rozptyly hodnot v rámci svých zemí, než při srovnání mezi sebou.

V závěru své práce jsem se pokusila o posouzení, zda evropské sociální modely konvergují k jednomu. Toto hodnocení jsem se rozhodla provést pomocí grafů, ve kterých jsem zkoumala rozptyl hodnot všech evropských států tvořících EU27. V dostupných datech z let 2000-2009 jsem nenašla výraznou konvergenci všech hodnot za celou Evropskou unii. Částečná konvergence je však v určitých oblastech patrná. Ačkoli konvergence politik jako restriktivních opatření nebyla odhalena (spíše byla pozorována divergence), skutečné stavy ekonomik k sobě za určitých podmínek konvergují. Co se týče hranice chudoby, její konvergence je patrná v EU až na Bulharsko, Litvu a Rumunsko, jejichž hodnoty se začínají sice blížit intervalu hodnot ostatních evropských zemí, o celkové konvergenci však nemůžeme mluvit. Zkoumání měr nezaměstnanosti

nepřineslo žádné uspokojivé výsledky v otázce konvergence, pouze odkrylo země s nezaměstnaností s největšími a nejmenšími výkyvy, kde se pouze potvrdila teorie sociálních modelů. Graf ani tabulka týkající se terciálního vzdělání v provedené analýze nepřispěly ke zhodnocení zemí jako konvergujících ani divergujících. Můžeme jen vyčkávat na výsledky strategie Evropa 2020, jejíž vliv nám možná lépe odkryje směr, kterým se evropské sociální politiky a systémy budou v dalších desetiletích ubírat.

POUŽITÉ ZDROJE

Literatura

- Baldwin, R. E. (1995). The Eastern Enlargement of the European Union. *European Economic Review*, 39(3-4), 474–481.
- Baldwin, R. E., Francois, J. F., & Portes, R. (1997). The costs and benefits of eastern enlargement: the impact on the EU and central Europe. *Economic policy*, 12(24), 125–176.
- Barroso, J. (2005). *Společně k růstu a zaměstnanosti - Nový začátek lisabonské strategie* (No. KOM(2005) 24). Brusel: Komise Evropských společenství.
- Berting, J. (2006). Uniting Europeans by Values: A Feasible Enterprise? *European Journal of Social Quality*, 6(1), 127–149.
- Boeri, T. (2002a). *Let Social Policy Models Compete and Europe Will Win*. Esej prezentovaná na konferenci, kterou pořádala Kennedy School of Government, Harvard University, 11.-12.dubna, dostupné na http://www.hks.harvard.edu/m-rcbg/Conferences/us-eu_relations/boeri_us_european_trends.pdf
- Boeri, T. (2002b). Social Policy: one for all? (Roč. 30). Esej připravená pro CEPII a prezentovaná na konferenci o politice konkurence a sociálním státu, Haag, 29.-30. listopadu, dostupné na <http://www.cepii.fr/anglaisgraph/communications/pdf/2002/29301102/boeri.pdf>
- Bouget, D. (2006). Convergence in Social Welfare Systems: From Evidence to Explanations. *European Journal of Social Quality*, 6(1), 109–126.
- Castles, F. G. (1998). *Comparative public policy: Patterns of post-war transformation*. Northampton, Mass: Edward Elgar Publishing.
- Deacon, B. (2000). Eastern European welfare states: the impact of the politics of globalization. *Journal of European Social Policy*, 10(2), 146-161.
- Ellingsaeter, A. L. (1998). Dual breadwinner societies: Provider models in the Scandinavian welfare states. *Acta Sociologica*, 41(1), 59-73.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity

Press.

- Evropská komise. (2010a). *Hodnocení Lisabonské strategie* (No. SEK(2010) 114 v konečném znění). Brusel: Evropská komise.
- Evropská komise. (2010b). *Evropa 2020* (No. KOM(2010) 2020). Brusel: Evropská komise.
- Fajth, G., & others. (1999). Social Security in a Rapidly Changing Environment: The Case of the Post-communist Transformation. *Social Policy & Administration*, 33(4), 416–436.
- Fenger, H. J. M. (2007). Welfare regimes in Central and Eastern Europe: Incorporating post-communist countries in a welfare regime typology. *Contemporary Issues and Ideas in Social Sciences*, 3(2).
- Ferrera, M. (1996). *A new social contract? The four social europes: between universalism and selectivity*. Florence: European University Institute, Robert Schuman Centre.
- Hemerijck, A. (2002). The Self-Transformation of the European Social Model (s) v publikaci: Esping-Andersen, G.: *Why We Need a New Welfare State*, Oxford: Oxford University Press, 173–244.
- Juhász, G. (2006). Exporting or Pulling Down? The European Social Model and Eastern Enlargement of the EU. *European Journal of Social Quality*, 6(1), 82–108.
- Kok, W. (2004). *Facing the challenge: The Lisbon strategy for growth and employment*. Luxembourg: European Commission.
- Krebs, V. (2007). *Sociální politika* (4th ed.). Praha: Aspi.
- Kwon, H. (1997). Beyond European welfare regimes: comparative perspectives on East Asian welfare systems. *Journal of Social Policy*, 26(04), 467–484.
- Lendvai, N. (2004). The weakest link? EU accession and enlargement: dialoguing EU and post-communist social policy. *Journal of European Social Policy*, 14(3), 319–334.
- Lisabonská strategie. (2009, prosinec 12). *Evropská komise*. Získáno březem 18, 2011, z http://ec.europa.eu/ceskarepublika/abc/policies/art2377_cs.htm

- Mlčoch, L. (2009). Rodina z pohledu institucionální ekonomie. *Demografie*, 51(1).
- Phillips, D. (2006). Social Quality, Values, Convergence and the European Social Model. *European Journal of Social Quality*, 6(1), 1–7.
- Pierson, P. (1996). The New Politics of the Welfare State. *World politics*, 48(2), 143–179.
- Rhodes, M. (1996). Southern European welfare states: identity, problems and prospects for reform. *South European Society and Politics*, 1(3), 1–22.
- Sapir, A. (2006). Globalization and the Reform of European Social Models. *Journal of Common Market Studies*, 44(2), 369–390.
- Tucker, J. A., Pacek, A. C., & Berinsky, A. J. (2002). Transitional winners and losers: Attitudes toward EU membership in post-communist countries. *American Journal of Political Science*, 46(3), 557–571.

Elektronické zdroje

Eurostat

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Eurostat: Population structure and ageing

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Population_structure_and_ageing

OECD

<http://www.oecd.org>

Wikipedia, EU2004-2007

<http://en.wikipedia.org/wiki/File:EU2004-2007.svg>